

METİN NEŞRİ VE DİVANÇE-İ MUHAMMED HULÛSÎ

Dr. Öğr. Üye. Özgür KIYÇAK*

ÖZ

Metin neşri klasik Türk edebiyatı çalışmalarının ilk ve önemli basamaklarından biridir. Metin neşrinin belli ilkeler çerçevesinde yapılması edebiyatın bilim olarak incelenmesi safhasında hem gerekli hem de belli bir usulün yerleşmesi bakımından önemlidir. Neşrin gerçekleştirilme süreci metin tespitinden başlamak üzere tüm nüshaların tespit edilmesi, bunun için mevcut katalogların taranması, nüsha tavsifi, doğru okuma ve çeviri yazım, metodların doğru uygulanması gibi bir dizi araştırmacı faaliyetini gerekli kılmaktadır. Bu husustaki keyfilikler eserin aslı haliyle günümüze ulaşmasını engellemekte ve bunun neticesinde yanlış ya da eksik bir neşir ortaya çıkmaktadır. Bu çerçevede Muhammed Hulûsî'nin divançesinin Latin harflerine aktarımının (bir tez çalışması) tek bir nüsha üzerinden yapılması pek çok yanlışlık ve eksikliğe sebep olmuştur. Anılan çeviri yazıda esas alınan nüshanın bazı üstünlükleri bulunmakla beraber diğer nüshalarda bulunan kimi beyit ve manzumeleri ihtiva etmemektedir. Bununla beraber Latin harflerine aktarılan metinde kimi tamirlerin yapıldığı ancak; nüsha karşılaştırması yapıldığında tamir için gerekli görülen unsurların diğer nüshalarda hâlihazırda var olduğu görülmektedir. Çeviri yazısı yapılan divançede neşrin gerekli basamaklarına uyulmaması, ilmî bir yöntemin takip edilmemiş olması, okuma hataları; âyet, hadis ve kelâm-ı kibarların Latin harflerine aktarımındaki tutarsızlıklar, tıpkıbasım ve sözlükte dikkat edilmeyen hususlar, dışarıda bırakılmış manzumeler vb. Arap harfli Türkçe divançenin Latin harflerine aktarımında tespit edilen pek çok hususa dikkat çekilecek; önerilerimize ve konuyla ilgili başka önerilere yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Metin neşri, metin tenkidi, Divançe-i Muhammed Hulûsî, tespitler, öneriler.

TEXT PUBLICATION AND THE DİVANÇE OF MUHAMMED HULÛSÎ

ABSTRACT

The publication of texts is the first and one of the most important steps of the works on classical Turkish literature. Performing text publication within the framework of certain principles is both essential in the scientific examination stage of literature and important in terms of establishing a certain style and method. The realization of the text requires a series of researcher activities such as determination of all copies as from starting from identification of the text, reviewing the existing catalogues, description of copy, accurate reading and translation, and correct application of methods. Any arbitrariness in this matter prevents the work from surviving in its original state and thus the text is likely to be incorrectly and incompletely published. The transcription of Muhammad Hulûsî's divançe into the Latin alphabet was done based on just one copy. Yet, even though the translation copy had some superiorities, it was seen that it was missing certain poems that were found in other copies of the manuscript. Additionally, while some repairs were made to the latinized translation, however, when the copies were compared, it was seen that deficiencies considered necessary

---

* Kafkas Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, kiycakozgur@gmail.com, Orcid ID: 0000-0003-1415-1443

for repair were currently present in the other copies. These deficiencies included misreadings, misinterpretations, and even mistakes and inconsistencies in latinized translation of verses, hadiths, and words of the great people. This study will consider many matters detected in transcription of the Turkish divançe with Arabic alphabet into Latin script and include our recommendations as well as standardized rules within the mentioned current framework or other related suggestions.

Keywords: Text publication, textual criticism, Divançe-i Muhammed Hulûsî, detections, recommendations.

GİRİŞ

Klasik Türk edebiyatı metinlerini neşretmenin temel sebeplerinden biri değişen kültür ve alfabe sebebiyle geçmiş kültürün dil ve alfabe tercihi çerçevesinde şekillenen bir edebî metni bugünün/güncelin alfabesine/diline aktarmaktır. Bu hususta araştırmacının en büyük gayreti neşre hazırlanan metni aslı haline uygun, bozmadan, değiştirmeden neşredebilme çabasıdır. Neşirde metin merkezî bir konumdadır (Ateş 1942: 255-256; Özyıldırım 2017: 17). Klasik Türk edebiyatı disiplini geleneğinde tenkitli metin olarak adlandırılan, belli metodlar çerçevesinde yapılan, bir yazma eserin Latin harflerine aktarılması (Arap harfli neşirlerin de var olduğu bilinmelidir. Özyıldırım 2017: 19-57; Köksal ve Babaarslan 2017: 51) ve birden çok nüshasının karşılaştırılması ile yeni bir metin kurma bu anlayışın ürünüdür: Sağlam ve aslına en yakın metin. Dinî metinler çerçevesinde başlayan bu çaba daha sonraki zamanlarda edebî metinleri de kapsayan bir metoda dönüşmüştür (Ateş 1942: 253-254). Klasik Türk edebiyatına dönük çalışmaların temel iki unsura sahip olması gerektiği söylenilebilir: “Birisi metni doğru okumak, diğeri metni ve dönemin kültürünü çok iyi anlamak yani bir nevi şerh yeteneğidir (Arslan 2017: 30).” Metni doğru okuma edebî metinlere dönük yapılacak çalışmaların ilk basamağıdır.

Metin neşrinin amacı yukarıda andığımız çerçevede olmakla beraber neşir sahasının kimi sorunları da beraberinde taşıdığı görülmektedir. Neşredilen eserlerde bir standart oluşturulmamış olması, mutlak ölçüt kalıplarının olmayışı, asgari birlik olarak kabul edilebilecek kimi metodların zaman zaman keyfî davranılarak uygulanmayışı en temel problemler arasındadır. Anılan problemler belli başlıklar altında toplanabilir: Metodolojinin olmayışı, okuma hataları, nâşirin edebî geleneğin estetik ve kültürel çerçevesine; dil, imla ve vezin gibi hususlara yeterince vâkıf olmaması (Yıldırım 2007: 624). Bir standart yakalanabilmesi için dünden bugüne kimi çalışma, tespit ve önerilerle karşılaşılmaktadır. Bütün bu tespit ve önerilerin temel gayesi metin neşrinde bir standartı yakalama, keyfî uygulamaların önüne geçme ve ilmî bir metod oluşturabilmedir. Neşir sahasında uyarma, yol gösterme, tashih, tespit, öneri vb. çerçevesinde pek çok yayın ortaya çıkmıştır. Ritter ile başlayan bu süreci pek çok yayın izlemiştir. Bunlar: Ateş (1942), Türk İlmî Transkripsiyon kılavuzu (1946), İlaydın (1972), Özcan (1977), Kavakçı (1982), Tulum (1983, 2000), Ünver (1992a, 1992b, 1993), Horata (1992), İnce (1992), Gökyay (1995), Ocak (1997), Kılıç (2004), Aydemir (2007), Tanyıldız (2007), Çeltik (1996, 2007), Koçoğlu (2008), Avşar (2008), Köksal (2012a, 2012b) vb.

Klasik Türk edebiyatı geleneğinin ömrünü tamamlaması ve kültürel hayatta büyük değişimler gerçekleşmesi sonucu eski kültür içinde şekillenen edebî metin ve araştırmacının yaşadığı zaman dilimi arasına dil, kültürel değişim vb. pek çok mesafe sokulmuştur. Geçmiş kültürün dil estetiğine dönüştüğü klasik Türk edebiyatı edebî

metinlerinin kültür ve dil arasında konumlanması, eski metinlere dönük çalışmaların birinci basamağında Arap harfli Türkçe metinleri Latin harflerine aktarma ve bu basamağın nihayetinde kültürün göstergesi olan dilin kod karşılıklarını bulma çabasını gerekli kılmaktadır. Bu bakımdan klasik edebiyatımız bağlamında neşir Arap harfi temelli Türkçe metinleri Latin harflerine belli metodlar çerçevesinde aktarma işlemi olmakla beraber tek başına yetersizdir. Şiirin vücut bulduğu atmosferi tanıma; dilin sözcük, dizim, üslup vb. hususiyetlerini incelemek edebiyat araştırmacısının edebî metnin bütünlüğü çerçevesindeki gerekli bir faaliyetidir.

Büyük çoğunluğu el yazısıyla yazılan, matbaa olmadığı için de yine el yazısıyla müellifin kendisi ya da müstensihler tarafından çoğaltılan ve bu çoğaltma esnasında pek çok varyantı doğan “el yazması eski metinlerin” aslına uygun ve sağlam olarak “Latin harflerine aktarımı” ve belli metodlar çerçevesinde bunun yapılması metin neşrinin esasını oluşturmaktadır. Günümüzdeki metin neşri temayülü ise özgün metinden ziyade sağlam ve doğru metni ortaya koyma çabasını içemektedir (Mengi, 2007: 410). Neşrin belli metod çerçevesinde yapılması ve ilmî bir vasfa sahip olması klasik edebiyat çalışmalarının mihver bir sahasını oluşturan neşir çalışmalarının ciddiyetini göstermesi bakımından önemlidir. Edebî metnin bilimin ilkeleri çerçevesinde incelenmesi, neşir çalışmalarının aynı bilimsel değer, ölçüt, tutarlılık gibi tanımlanabilirlik vasıflarına sahip olmasını gerekli kılmaktadır. Klasik edebiyat metinlerine dönük anılan anlayış ya da kaygılar çerçevesinde dünden bugüne pek çok ilmî ya da ilmî olabileme çabası içinde metin neşri ortaya konmuştur. Ortaya konan neşirler ve tarihî süreçleri de belli kriterler çerçevesinde değerlendirilmiştir. Neşri yapılmış divan ve mesnevilere, neşrin tarihine dönük çalışmalardan bazıları şunlardır: Özyıldırım (2017), Köksal ve Babaarslan (2017), Biltekin (1991), Zülfe (2007), Bağrıaçık (2007), Bardakçı (2012, 2013) vb.¹ Metin neşri Arap harfli klasik Türk edebiyatı metinlerinin belli metodlarla Latin harflerine aktarılmasının yanı sıra pek çok çabayı da bereberinde getirmektedir. Bunlar: “Metin tespiti, metin tenkidi, metin teşkili ve metin neşri” olarak sıralanabilir. Neşirden sonraki şerh ve tahlil de anılan çabaların önemli tamamlayıcı bir basamağıdır (Mengi 2007: 407). Metin çalışmaları temel iki amaç etrafında toplanabilir: 1. Eski yazılı metinlerin yeni harflerle okuyucuya ulaştırmak, 2. Metin şerhi ve tahliline zemin hazırlamak (Mengi 2007: 409). Klasik edebiyat metinlerine dönük şerh ve tahlil çalışmalarının ön koşulu metin neşrinin doğru ve ilmî ilkeler çerçevesinde yapılmasıdır.

Mevzumuz metin neşrinin problemlerini mücerret olarak anma değildir. Latin harflerine aktarılmış Arap harfli Türkçe bir divançeden hareketle kimi tespit ve öneriler sunabilmektir. Muhammed Hulûsî'nin divançesinin yalnızca Sermet Çifter nüshası ile Latin harflerine aktarılmış metni çerçevesinde yaptığımız tespit ve önerilere aşağıda yer verilmiştir.

1.1. İzlenen Yöntem

Bir çalışmanın ilmî olduğunu gösteren önemli öğelerden biri bir metodolojiye sahip olmasıdır. Divançede dil, imla, özel adların yazımı, çeviri yazı işaret sistemi vb.

¹ Anılan değerlendirmeler kaynakçada açık surette yer aldığından eser, yayın bilgisinin burada ayrıntılı belirtilmesi gerekli görülmemektedir. Ayrıntılı bilgi için kaynakçaya bakmak yeterli olacaktır.

birçok neşre özgü bir metod çerçevesinde yapılması gereken uygulamalar görülmemektedir. Önsöz, özet, içindekiler, kısaltmalar ve girişten (Muhammed Hulûsî ve zamanı hakkında bilgi) sonra doğrudan SÇ nüshası üzerinden yapılan metnin transkripsiyonuna yer verilmiştir. İlmî bir neşirde yöntem açıklaması mevzunun ciddiyeti, prensipleri çerçevesinde elzemdir. Yöntem açıklaması olmayan bir neşrin/çalışmanın ilmî olmadan uzak olacağı rahatlıkla söylenebilir. Divançede transkripsiyon işaretlerine yer verilmediği gibi nasıl bir yöntemin izlendiği, imla, eklerin yazımı, Arapça ve Farsça unsurların gösteriminde nasıl bir yol izlendiği vb. belirtilmemiştir. Bu ilmî bir çalışma için büyük bir eksikliklerdir. Anılan yöntem bilgisi araştırmaya ya da neşre esas olan metnin bir kılavuzla okunması manasını taşımaktadır ki okuyucunun metinde hangi işaretin neyi karşıladığı bilgisine sahip olması anlaşılma açısından gereklidir. Bir diğer katkısı ise bütün bir metne bir tutarlılık kazandırmasıdır (Köksal 2012b: 199, 200, 207).

1.2. Metin Tespiti, Katalog Tarama, Nüsha Tavsifi

Tenkitli metin hazırlamanın ya da ilmî neşrin öncelikleri arasında metnin tespiti yer almaktadır. Bu basamaktan sonra başka nüshaların var olup olmadığını tespit üzere kapsamlı bir katalog taraması yapılmalıdır. Bu çerçevede Ateş, metin tenkidinde temel iki faaliyetin var olduğunu belirtmektedir: “a. recension; eserin bilâvasıta ve bilvasıta rivayetlerini toplayıp, tasnif ve tenkit ederek, asıl metne varmak; b. emendatioan; yazmalar asıl metni bulmağa kâfi gelmediği yerde, faraziye ile asıl metni bulmak. Eser bilâvasıta, bize yazmaları ile, bilvasıta ise, ondan alınmış parçalar, şerhler ve tercümeler şeklinde gelir (Ateş 1942: 257).” Mevcut tüm nüshaların tespitinden sonra metnin kurulması ve tenkitli metnin oluşturulabilmesi için neşirde kullanılacak nüshalar belirlenmektedir. Belli kriterler çerçevesinde nüsha tavsifi yapılmakta ve nüshalar arasındaki farklılıklar ilmî bir mantık çerçevesinde ana metne alınmakta ya da aparata konulmaktadır. Eğer bu tavsif yapılmazsa ya da yanlış yapılırsa sanatkârın kaleminden çıkan metne yakın ya da sağlam bir metin oluşturma çabası boş bir uğraşa dönüştüğü gibi yanlış yeni bir nüshanın çoğaltılmasından başka bir netice de ortaya çıkmamış olacaktır. Yanlış nüsha tavsifi asıl metnin aparata alınması gibi neşri hazırlanan esere büyük bir hanel getirebilir (Yıldırım 2015: 229-236).

Birden çok nüshası bulunan bir metnin tek bir nüshası üzerinden yapılan bir neşrin sıhhati daima zayıf olacaktır. Tüm nüshaları elde edilen bir eserin de mutlak surette bir nüsha tavsifinin olması gereklidir. Bir nüsha tavsifinde -mutlak bir birlik olmasa da- asgari olması gerekli hususlardan bahsedilebilir. Konu ile ilgili yeterli malumat pek çok kaynakta yer aldığından konunun ayrıntıları ilgili eserlere bırakılacaktır. Bir tenkitli metin oluşturulurken metin tenkidinde kullanılacak nüshaların doğru tespiti oldukça önemlidir. İlmî usuller çerçevesinde nüshalar arasında bir tercih ve soy ağacı çıkarılması elzemdir. Şecere kurma meşakkatli ve titiz bir araştırma safhasını gerekli kılmaktadır. Aksoyak (2007), Bilkan (1996), Akkuş (1996) ve Kılıç (1996)²’in neşirlerinde izledikleri yöntemleri açıkladıkları yayınları bu çerçevede konuya ışık tutucudur. Nüsha tavsifinde Metnin müellif hattı olması, ferağ kaydının bulunması, istinsah tarihinin eskiliği, nüshanın tam olması, dil ve imla özellikleri, haşiyeler ve

² İlgili çalışmalar kaynakçada açık künyeleri ile anıldığından burada açık künyelerinin belirtilmesi gerekli görülmemiştir.

derkenarlar gibi göz önünde bulundurulması gerekli pek çok ölçüt bulunmaktadır (Köksal, 2012b: 183-189). Neşre hazırlanan bir eserin birden çok nüshası arasındaki varyant farklılıklarında hangisinin metne hangisinin aparata alınacağı hususunda kimi ölçütlerin önemli ayırt ediciliği bulunmaktadır. Bunlar şöyle sıralanabilir: a) anlam/muhtevâ, b)çokluk, c) dil ve imla özellikleri, d) müellifin üslûbu, e) vezin, f) kafiye/seci (Köksal, 2012b: 193-195).

Söz konusu çalışmada nüshaların bir kısmından haberdar olunmasına rağmen tek bir nüsha hiçbir ilmî prensip belirtilmeksizin kullanılmış ve bunun sonucunda aparatta olması gereken kimi kelimeler ana metinde yer almıştır. Bu çerçevede yapılan kimi yayınların (Hayretî Divanı, İbni Kemâl Divanı) bu ciheti önemli bir kusur olarak görülmüştür (Yıldırım 2015: 229-230, Köksal 2008: 149). Araştırmacının diğer nüshalara dair herhangi bir bilgi vermediği görülür. Sadece “ölümünden sonra kaleme alınan divançesinin nüshası ise Üsküdar’da Hüdâî Hz.leri dergahı kütüphanesinde bulunmaktadır” ifadesi Tuhfe-i Nâilî ve Osmanlı Müellifleri kaynak gösterilerek belirtilmiştir. Bunun dışında diğer nüshalara dair bir bilgi yoktur. Yararlanılan SÇ nüshası içinse tavsif çerçevesinde oldukça eksik olarak şu bilgilerle yetinilir: “Bizim incelediğimiz küçük hacimli divançe olarak nitelendirilen divançe, Sermet Çifter Yapı Kredi Araştırma Kütüphanesi’nde³ bulunmaktadır. Çalışmamızı hazırlarken bu divançenin CD’ye kaydedilmiş fotoğraflarından yararlandık. Y-751 numara ile kayıtlı olan bu eser 1784 istinsah tarihlidir...” Çalışmanın nüsha tespitinin yapılmaması, nüshalar arasında mukayese olmaması gibi sebepler çerçevesinde pek çok hata doğmuştur. Aşağıdaki kelime ya da kelime grupları aparatta olması gerekirken metinde yer almıştır. Kelimelerden bir kısmı mevzunun somutlaştırılması bakımından tablo olarak sunulmuştur:

Aparat	Metin	Aparat	Metin	Aparat	Metin
en‘âm mukaddime e SÇ.vr.135 ^b	ilhām H.vr.1 ^b /M.vr.1 ^b)	hıyār mukaddime SÇ.vr.135 ^b	hıyārı H.vr.2 ^a /M.vr.1 ^b	‘āşık g.83,b.1, SÇ.vr.147 ^b	‘āşıkān H.vr.16 ^a ,M.vr.11 ^b
hazānesinde e mukaddime e SÇ.vr.135 ^b	hazānesinde n Hvr.1 ^b /M.vr.1 ^b	neyl ü cinān g.2,b.5 SÇ.vr.136 ^b	meyl-i cinān H.vr.3b,M.vr.2 ^b	gün g.7,b.1 SÇ. vr.137 ^b	kevneyn H.vr.4 ^a ,M.vr.3 ^a

³ Bundan sonra bu büsha SÇ olarak adlandırılacaktır.

hürşid g.1,b.3 → SÇ.vr.136 ^b	hürşiddür H.vr.3 ^b , M.vr.2 ^b	cān g.8,b.1 → SÇ.vr.137 ^b	cānum H.vr.4 ^b ,M.vr.3 ^a	olmaya g.16,b.4 → SÇ.vr.138 ^b	ola H.vr.6 ^a , M.vr.4 ^b
geldük g.19,b.1 → SÇ.vr.139 ^a	geldüm H.vr.6 ^b , M.vr.4 ^b	tutup şems g.27,b.1 → SÇ.vr.140 ^a	tutuşmuş H.vr.8 ^a , M.vr.6 ^a	bil g.33,b.4 → SÇ.vr.141 ^a	hāk H.vr.9 ^a , M.vr.6 ^b
güzerin g.44,b.3 SÇ.vr.142 ^b	kend'özin H.vr.10 ^b , M.vr.7 ^b	bir gün g.55,b.4 → SÇ.vr.143 ^b	bir kez H.vr.12 ^b , M.vr.9 ^a	neler varsa g.,67,b.1 → SÇ.vr.145 ^b	nükte-sencān H.vr.14 ^a ,M.vr. 10 ^a
'aklını g.71, b.2 → SÇ.vr.146 ^a	ğafleti H.vr.14 ^b ,M.vr. .10 ^b	dünyānuñ g.75,b.3 → SÇ.vr.146 ^b	denjñuñ H.vr.15 ^b ,M.vr.1 1 ^a	māh şafā g.76,b.3 → SÇ.vr.146 ^b	mā' -i şafā H.vr.15 ^b ,M.vr. 11 ^a

Kaynaklarda İBB Osman Ergin 174'de kayıtlı olduğu söylenen nüshanın Ömer Hulûsî Güzel Hisar'a ait olduğu tespit edilmiştir. Aynı kütüphanenin 387/2'de kayıtlı olduğu belirtilen bir başka nüsha ise Hüseyin Hulûsî Efendi'ye aittir.

1.3. Metinde Yer Alan Nazım Şekillerinin Tespiti

Divançede 85 gazelin bulunduğu belirtilmektedir. Tek bir nüsha esas alınarak ve "nûn" harfine kadarki manzumelerin yayınlanmasını içeren çalışmada 85 manzumenin olduğu, ancak bütün manzumelerin gazel olmadığı görülür. Araştırmacının "İncelediğimiz bu eserde 85 adet gazel bulunuyor" ifadesi bir dil yadigârının nazım şekillerinin eksik ve yanlış tanıtımıdır. Divançede 100 gazel, 2 tahmis, 3 murabba, yedili hece ölçüsünde bir şiir ve 1 terakib-bend bulunmaktadır.

1.4. Metnin İçerik Özellikleri

1.4.1. Anlam Garabeti

Diğer nüshalar görülmeden tek nüsha üzerinden yapılmış olan çeviri yazıda kimi anlam garabetleri doğmuştur. Ahmet Ateş, müellifin kaleminden çıkmış nüshaya en yakın nüshanın oluşturulabilmesi için araştırmacının dikkat etmesi gereken kimi hususlardan biri olarak manayı görmekte ve şunları belirtmektedir: "Müellif mânâsız bir şey yazmak istemez; bundan başka kendi fikirleri içinde tezada düşmez. Onun için ilk miyar basit bir mantıktır (Ateş 1942: 257)." Tulum, anlayarak okumayı metin neşrinin

esaslı bir temeli olarak görür (Tulum 2000: 1-80). Araştırmacı çeviri yazısını yaptığı metnin anlamını daima sorgulamalıdır. Anlam metnin bağlamına uygun ve genel olarak bir yadırgatma içermiyorsa çeviri yazısı yapılan metnin büyük ölçüde doğru yapıldığının ilk işareti olarak görülebilir. Günay Kut, bu hususta yapılan hataları: Kelime bilgisi eksikliği, anlamı kavrayamama, lügate bakmadan tespit, anlam ve kafiye dikkat etmeme gibi başlıklar çerçevesinde değerlendirmektedir (Kut 1999:190-192). Tek nüsha esas alınarak yapılan aşağıdaki okumada beyit anlam bakımından garip bir söyleme dönüşmüştür. Beyitin ikinci mısrasındaki “**nîl ü cinân**” ifadesi mana bakımından havada kalmaktadır:

Ey Hûlûsî şâlib-i dîdâr-ı Çakç olan gönül

Şâlib-i gûrî degül **nîl ü cinân** olmaz aña

Divançe nüshalar arasında karşılaştırmalı okunduğunda gazelin anlam ve veznine bakarak beyitin aşağıdaki hâliyle doğru olduğuna hükmedilir. İkinci mısradaki “**nîl ü cinân**” ifadesi “**meyl-i cinân**” olmalıdır ki şöyle bir mana ortaya çıkacaktır: “Ey Hûlûsî! Hakkın cemaline talip olan gönül, değil huriye talip olmak cennete dahi meyletmez.” Aynı zaman da anılan kelime SÇ nüshasında da yanlış okunmuştur. Doğrusu “neyl ü cinân”dır. Ana metinde yer alması gereken okunuş ise aşağıdaki gibi olmalıdır:

Ey Hûlûsî şâlib-i dîdâr-ı Çakç olan gönül

Şâlib-i gûrî degül **meyl-i cinân** olmaz aña

(g.2, b.5, SÇ. vr. 136^b, H.vr.3^b, M.vr.2^b)

Aşağıdaki beyit nüshalar arasındaki fark sebebiyle iki farklı anlam doğurmaktadır. Hamidiye⁴ ve Millî Kütüphane⁵ nüshasında beytin ikinci mısrasındaki kelime “**gûl**”dür. Buna göre beytin anlamı günümüz Türkçesine şöyle aktarılır ki kanaatimizce de doğru anlam budur: “Ey kâinatın yegâne sahibi! Ne vakit çaresiz kalıp sevgiliye yabancı olduğumda dikene senin aşkınla baksam gül olur.”

Çün oldum yâr ile ağıyâr çalup bîgâneyem nâ-çâr

Bağarsam gül olur hâr senüñ ~aşkuñla yâ Mevlâ

SÇ nüshasında beytin ikinci mısrasındaki kelime “güle”dir. Buna göre de anlam değişmektedir: “Ey kâinatın yegâne sahibi! Ne vakit çaresiz kalıp sevgiliye yabancı olduğumda güle senin aşkınla baksam diken olur.” Güle bakıp onu diken yapmanın estetik bakımdan ve hayal bakımından bir katkısı görülmemekte ve garip bir anlam doğmaktadır:

Çün oldum yâr ile ağıyâr çalup bîgâneyem nâ-çâr

Bağarsam **güle** olur hâr senüñ ~aşkuñla yâ Mevlâ

(g.8, b.2. SÇvr. 137^b, H.vr.4^b, M.vr.3^a)

Aşağıdaki beyitin ilk mısrasındaki “**burcında**” kelimesi beytin manasının tamamlanmasında bir yere oturtulamamaktadır:

Ta'alluğ dâmenüñ burcında eyle manzar-ı hâlğdan

Otur bir küşe-i vağdetde dâ'im Çakç ızkâr et

⁴ Bundan sonra bu nüsha H olarak adlandırılacaktır.

⁵ Bundan sonra bu nüsha M olarak anılacaktır.

H ve M nüshasında anılan kelime “berçide” olarak yer almaktadır ki beytin anlamı bu hâliyle daha doğrudur. Anlam şöyledir: “Alaka eteğini halkın göz önünden topla. Otur bir birlik köşesine daima Hakkı zikret.”:

Taʿalluḡ dāmenüñ berçide eyle manzar-ı hālḡdan
Otur bir kūşe-i vağdetde dāʿim Çakḡı izkār et
(g.13,b.4, SÇ. vr.138^a,H.vr.5^b,M.vr.4^a)

Aşağıdaki beytin ikinci mısrasındaki “ulu” kelimesi SÇ nüshasında “**olur**”dur. H ve M nüshasında ise “**ulu**” olarak yer almaktadır. Ulu kelimesi hem manaca hem de vezince daha doğru görünmektedir. Anlam da şöyle olmaktadır: “Sen de İbrahim gibi tahtını ve tacını terk edersen sonunda mana ülkesinde ulu bir sultan olursun.”:

Terk ederseñ tāt u tahtuñ⁶ sen de İbrāhīm gibi
Mülk-i maʿnide **ulu** sulṣān olursun ʿāḡıbet
(g.14,b.3, SÇ. vr.138^b,H.vr.5^b,M.vr.4^a)

Aşağıdak beytin ikinci mısrası SÇ nüshasına göre okunduğunda “**gelür**” kelimesi “**gül**” olarak okunmakta ve veznin yanı sıra anlam bakımından da beyit sorunlu görünmektedir. SÇ nüshasına göre beyit şöyledir:

Büy-ı mihrinden şemīm etmek olur ey ʿandelīb
Şad-hezārān baña **gül** ḡonce-i terden lezīz

H ve M nüshası da göz önünde bulundurularak okunduğunda hem vezin hem de anlam daha doğru olmaktadır: “Ey bülbül, dostluk kokusundan koklamak bana yüz binlerce taze açılmamış gülden lezzetlidir.”

Büy-ı mihrinden şemīm etmek olur ey ʿandelīb
Şad-hezārān baña **gelür** ḡonce-i terden lezīz
(g.25,b.4, SÇ. vr.140^a,H8^a, M6^a)

Aşağıdaki mısra SÇ nüshasına göre okunduğunda anlam bozulmaktadır. “**içre tutuşmuş**” kelimesi bu nüshada “**tutup şems**” olarak geçmektedir ve beyit bu hâliyle şöyledir:

ʿAşḡ-ı Çakḡa düş olalı bu ḡönül dīvānedür
Āteş-i şem ʿiçre **şutup şems** yanar pervānedür

Beyit bu haliyle pek anlamlandırılmamaktadır. H ve M nüshası üzerinden okunduğunda aşağıdaki hâliyle daha doğru bir okuma ortaya çıkmaktadır. Mana şöyledir: “Bu gönül, Hakk’ın aşkına düştüğünden beri delidir. Mum ateşi içinde tutuşup yanan pervanedir.”

ʿAşḡ-ı Çakḡa düş olalı bu ḡönül dīvānedür
Āteş-i şem ʿiçre **şuşuşmuş** yanar pervānedür
(g.27,b.1, SÇ. vr.140a,H.vr.8a, M.vr.6^a)

Arap harfli Türkçe metinlerin Latin harflerine aktarılırken en çok hatanın yapıldığı yerlerden biri tamlamalardır. Özellikle anlam gözetilmeden yapılan bu çeviri yazılarda zaman zaman ilginç manalar da doğmaktadır. Aşağıdaki beyit bunlardan biridir. Tek nüshaya bağlı olarak yapılan bu çeviri yazı büyük bir anlam garabeti doğurmuştur. SÇ nüshasına göre yapılan aşağıdaki beytin ilk mısrasının okumasında “merd-i meydāna Hudā” tamlamasının anlam bakımından izahı bulunmamaktadır. “Meydanın merdlerine Tanrı olmak” tamlaması tasavvufî bir metin içinde hayli garip durmaktadır. Beyit şöyledir:

⁶ tāt u tahtuñ] taht tacuñ H.

Merd-i meydāna Ĥudā olmak isteriseñ şūfiyā

Nefsini mūr eyle andan şoñra Süleymāna er

H ve M nüshası göz önünde bulundurulduğunda bu garabet ortadan kalkmaktadır. İlk mısradaki “**merd-i meydāna Hudā**” tamlaması bu iki nüshada “**merd-i meydān-ı Hudā**” olarak yer almaktadır. Anlam da şöyle olmaktadır: “Ey tasavvuf ehli! Allah’ın meydanının erkeği olmak istersen nefsinı karınca yap sonra Süleyman’a ulaş.”

Merd-i meydān-ı Ĥudā olmak dilerseñ şūfiyā

Nefsini mūr eyle andan şoñra Süleymāna er

(g.31, b.4, SÇ. vr.140^b, H.vr.8^b, M.vr.6^b)

Aşağıdaki beyit SÇ nüshasına göre okunduğunda anlamlandırılması biraz güç görünmektedir. İkinci mısradaki “**kevkeblü çerağ**” ifadesini anlamlandırmak pek mümkün görünmüyor. “Yıldızlı kandil” adlandırmasını mana bakımından neyi karşıladığı zihinde bir soru işareti olarak durmaktadır. Bu hâliyle veznin de oturmadığı beyit şöyledir:

Yoğ-ısa māl u mülküm ğam degül ~aşkuñ ile cānā

Cihāna şu’le urunca **kevkeblü çerāğum** var

H ve M nüshası göz önünde bulundurulduğunda mesele çözülmekte ve bunun “**körüklü bir çerağ**” olduğu anlaşılmalıdır. Beytin dil içi çevirisi yapıldığında anlam şöyledir: “Ey sevgili! mal mülk yoksa bu bir üzüntü değildir. Dünyaya ışık vurunca körüklü bir çırağım olmakta.”

Yoğısa māl u mülküm ğam degül ~aşkuñ ile cānā

Cihāna şu’le urunca **körüklü bir çerāğum** var

(g.35,b.2, SÇ. vr.141^a, H.vr.9^a, M.vr.6^b)

Şiir anlamsız olmaz. En aziyla klasik edebiyat metinleri için bu rahatlıkla söylenebilir. Klasik edebiyatın kendi içerisindeki ekol/mektepler çerçevesinde anlam bazen açık bazen girift olabilmektedir. Neşir çalışmalarında klasik edebiyat metinlerinin anlamla olan ilişkisi daima göz önünde bulundurulması gereken bir ölçüttür.

1.4.2. Vezin problemi:

Metin neşrinde karşılaşılan önemli sorunlardan biri de vezindir. Araştırmacının bilgisi, dikkat ve titizliği bu hususta da belirleyici olmaktadır. Veznin klasik edebiyat metinlerinde sair pek çok fonksiyonunun yanı sıra metni doğru okumaya yarayan bir vasıta olduğu da göz önünde bulundurulursa mevzunun önemi yeterince anlaşılabilir olacaktır. Neşredilen metinlerde karşılaşılan vezin problemleri, farklı araştırmacılar tarafından dikkat çekilen bir husus olmuştur (bkz. Köksal 2009, Kut 1999). Vezinle ilgili karşılaşılan sorunların başında araştırmacının “Metnin Kuruluşunda İzlenen Yöntem” başlığı altında bilgi vermemesi ya da bu başlığın tatmin edici bir mahiyette olmaması gelmemektedir (Köksal 2009: 65-66). Divançede araştırmacının bu başlığa yer vermemesi metnin ilmî ciddiyeti açısından bir nakise olduğu gibi metodoloji prensibinden uzak kalma ve savrukluğa neticesini doğurmuştur. Vezin çerçevesinde sıkça karşılaşılan problemler Köksal tarafından şu başlıklar altında toplanmıştır: İmalenin metinde vurgulanması, vezin gereği yapılan ses (ünlü) türetmeleri, şeddeli kelimelerin imlâsı, hece düşmeli ulamaların imlâsı, zihafı kelimelerin imlâsı. Köksal, ilgili hususları ayrıntılı izah etmekte ve görülen her bir problem için teklifler sunmaktadır (Köksal 2009: 72).

Müstensih hatasına rağmen anlam bazen doğru görünse de vezin vasıtasıyla bir eksiklik olduğu anlaşılabilir. Ahmet Ateş, müellif nüshasına en yakın metnin bulunabilmesinde araştırmacının dikkat etmesi gereken hususlardan biri olarak “sarf ve nahve uymayan cümle” (Ateş 1942: 257) kriterini göstermektedir. Buna vezni de ekleyebiliriz. Divançede SÇ nüshasında yer alan aşağıdaki beyitin vezni “**fâ’ilâtün/ fâ’ilâtün/ fâ’ilâtün/ fâ’ilün**”dür. Tek nüsha üzerinden okunan divançede vezin bu kalıba uymamaktadır. Sebebi ise mısranın sonundaki kelimenin hece ekiğidir. Okuma hatası yapılmaksızın tek nüsha üzerinden (SÇ) okunan beyitte kelime “seyreyle” olarak okunmuş ve vezin eksik kalmıştır. Veznin son tefilesi “fâ’ilün” değil “fa’ lün” olmuştur:

Cümle eşyâda vücūd-ı vâğidi **seyr eyle**

Varısa oldur hemân tevğíd-i Çakka āşnā

H ve M nüshası da göz önünde bulundurulduğunda beytin ilk mısradaki “seyreyle” kelimesinin “seyreyleyen” olduğu görülecektir ki hem manaca hem de vezince bu kelime daha doğrudur:

Cümle eşyâda vücūd-ı vâğidi **seyr eyleyen**

Varısa oldur hemân tevğíd-i Çakka āşnā

(g.3,b.2, SÇ. vr.137^b,H.vr.3^b,M.vr.3^a)

Aşağıdaki beyitin vezni “**fâ’ilâtün/ fâ’ilâtün/ fâ’ilâtün/ fâ’ilün**”dür. Ancak SÇ nüshası bu vezne uymamaktadır. İkinci mısradaki “ma’ârifden” kelimesindeki “den” eki bir fazlalık oluşturmaktadır. Aynı zamanda mana da tam oturmamakta ve çeviri yazısında da bir garabet doğmaktadır. Beyit şöyledir:

Ķalbine žāhir ola bŷy-ı ma’ārifden eŷer

Döke hem feyz ŷ **ma’ārifden** rağmetin aña seğāb

H ve M nüshası ise vezni tam olarak sağlamaktadır. İkinci mısradaki “ma’ârifden” kelimesi “ma’ârif” olarak yer almakta ve vezne uygun düşmektedir:

Ķalbine⁷ žāhir ola bŷy-ı ma’ārifden eŷer

Döke hem feyz ŷ **ma’ārif** rağmetin⁸ aña seğāb

(g.10, b.7 SÇ. vr.138^a,H.vr.5^a,M.vr.3^b)

Divançe’nin “harfŷ’s-se” başlığı altında yer alan manzumenin vezni “**mefâ’ilün/ mefâ’ilün/ mefâ’ilün/ mefâ’ilün**” iken: “mefâ’ilün/ mefâ’ilün/ fe’ülün” olarak yanlış kaydedilmiştir:

Gel ey bŷlbŷl ĥaber ver n’oldı bu zār olmağa bā’is

Sebeb ne hem-nişini ol gŷlŷñ ĥar olmağa bā’is

(g.16,b.1, SÇ. vr.138^b,H.vr.5^b, M.vr.4^b)

Yukarıdaki beytin takibindeki beyitte okuma hatasından kaynaklanan bir vezin problemi vardır. Vezin yine aynı olmakla beraber “zŷlŷfŷn” kelimesi “zŷlŷfŷn olarak okunduğu için bir vezin problemi doğmuştur. Köksal vezin gereği yapılan ŷnlŷ tŷremelerini gerekli bulmaktadır. Bunlarında metinde bez(i)m, rez(i)m ŷeklinde gŷsterilemesini teklif etmektedir (Köksal 2009: 68-69). İlk mısranın ikinci tefilesinin

⁷ Nazal ñ ile yazılması gereken kelime nŷn ile yazılmıştır. Bu gibi kelimelerde yazma eserdeki tercihlere bağlı kalınmıştır.

⁸ Rahmetin kelimesinde de yukarıda andığımız tercih sŷz konusudur.

kapalı olarak başlaması bu problemi hemen hissettirmektedir. Kelime belirtilen şekilde okunduğunda vezin problemi ortadan kalkmaktadır:

Senüñ Leylí **zül(ü)fündür** eden Mecnûnı äväre
Senüñ aşkın durur Mansûrı ber-dâr olmağa bā'is
(g.16,b.1, SÇ. vr.138^b,H.vr.5^b, M.vr.4^b)

Benzer şekilde “Hızr-Hızır”, “seyr-seyir” gibi kelimelerde veznin durumuna göre iki kullanım şekli bir tercih edilebilir. Aşağıdaki beyitte ilk mısradaki vezin gereği Hızır yerine Hızr gerekirken bu tercihin yapılmaması ilk mısradaki vezin problemi doğurduğu gibi ikinci mısradaki da “**bā'dehü**” kelimesinin doğru okunmayışı bir tamir ihtiyacını doğurmuştur. Beyit şöyle Latin harflerine aktarılmıştır:

Eyle İskender gibi bir **ÇİZİR** reh-ber kendüne
Bā'de seyr eyleyüp bu âlemi [sen]seyrāna er

Beyit aşağıdaki gibi okunduğunda hem “**fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilün**” veznine uygun düşmekte hem de hiçbir tamir işlemi gerektirmemektedir:

Eyle İskender gibi bir **ÇİZİR** reh-ber kendüne
Bā'dehü seyr eyleyüp bu âlemi seyrāna er
(g.31, b.3, SÇ. vr.140^b,H.vr.8^b, M.vr.6^b)

Aşağıdaki beyitin ikinci mısrasındaki “akise” kelimesi “akis” olarak okunduğundan vezin bozulmuştur ve veznin bozukluğuna işaret edilmemiştir. Yalnızca SÇ nüshasında bulunan ve dört “mefâ'ilün” veznindeki manzumenin beyiti anılan çerçevede okunduğunda bir vezin problemi kalmamaktadır:

Felek kaşdı degül ehl-i velî mesrûr göstere
Çü dü-âkis(e)dür ço aşığı mehcür göstere
(g.86,b.1, SÇ. Vr. 148^a)

Aşağıdaki beytin vezni “fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilün” olarak doğru tespit edildiği halde birinci mısradaki “**sûretten**” kelimesi SÇ nüshasında “**sûretde**” ve ikinci mısradaki “**reşâd**” kelimesi SÇ nüshasında “**irşâd**” olarak yer aldığından vezin bozulmaktadır. SÇ nüshasında beyit şöyledir:

Zâhidâ gel aşka girmekdür bu **sûretde** murâd
Terk ede gör kıyl u kâli olasun ehl-i **irşâd**

H ve M nüshasında ise beyit vezne uygun olarak şöyledir:

Zâhidâ gel aşka girmekdür bu **sûretten** murâd
Terk ede gör kıyl u kâli olasun ehl-i **reşâd**
(g.21, b.1, SÇ. vr.139^a,H.vr.6^b,M.vr.5^a)

Aşağıdaki beytin ikinci mısrasındaki “**hikmet mebde-i ma'âd**” şeklinde yapılan bir tamlama hatası aynı vezinde olan bu beyitte de vezin problemi doğurmaktadır. Hâlbuki tamlama “hikmet-i mebde'-ma'âd” olarak kurulduğunda sorun ortadan kalkmaktadır:

Rûtbe-i irfâna vâsil olamazsın şüfiyâ
Olmayınca saña zâhir **hikmet-i mebde-i ma'âd**
(g.21,b.3,SÇ. vr.139^a,H.vr.7^a, M.vr.5^a)

Aşağıdaki beytin ikinci mısrasındaki “**bir**” kelimesi SÇ nüshasında olmadığı için metne dâhil edilmediği gibi bunun vezin problemi doğurduğu hakkında herhangi bir bilgi verilmemiştir. İhtiyaç duyulan yerlerde yapılan bir tamir işlemi yoktur. H ve M nüshası ile birlikte metin okunduğunda vezin problemi ortadan kalkmaktadır. Vezin: “**fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilün**”dür:

Ğarğa-i mağv [u] fenā olmak erenler kārıdur
 Şanma her bir müdde'ıye açıla rāh-ı sedād
 (g.21, b.2, SÇ. 139^a, H.vr.7^a,M.vr.5^a)

Aşağıdaki beyitte “ev-ednâ” olması gereken kelime SÇ nüshasında “Hūdâ” olarak okunmuştur. Vezni: “**mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün**” olan manzumenin vezni bu hâliyle bozuktur. Her üç nüshada da “ev-ednâ” kelimesi yer almaktadır ki vezne ve anlama uygun düşmektedir:

Eger ħurb-ı **ev-ednāya** dilerseñ varmağa mālİK
 Olupdur bu vuşulũñ reh-nümāsı meclis-i tevğİd
 (g.22, b.4, SÇ. vr.139^b,H.vr.7^a,M.vr.5^a)

Aşağıdaki murabbanın üçüncü mısrasındaki “zât” kelimesi SÇ nüshasında “nikât”tır ve bu haliyle manzume “**fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilün**” kalıbına uymamaktadır. Divançe H ve M nüshasına göre okunduğunda hem mana hem de vezin daha doğru görünmektedir:

Her kime ħılsañ tecellı-i şİfāt
 Mağv olur cümle vücūdından⁹ şebāt¹⁰
 Žāhir olunca aña esrār-ı žāt¹¹
 Sen kerem ħıl sen ĩnāyet yā Vedūd

(Mr.1, bt. 3, SÇ. vr.139^b, H.vr.7^b, M.vr.5^b)

Aşağıdaki beytin vezni: “**fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilün**”dür. Beytin ikinci mısrası SÇ nüshasına göre okunduğunda “**gelür**” olması gereken kelime “**gül**” olarak okunmakta ve vezin bozulmaktadır. SÇ nüshasına göre beyit şöyledir:

Büy-ı mihrinden şemİM etmek olur ey ĩandelİb
 Şad-hezārān baña **gül** ğonce-i terden leżİz

H ve M nüshası da göz önünde bulundurularak okunduğunda vezin problemi çözülmüş olmakta ve anlam da oturmaktadır:

Büy-ı mihrinden şemİM etmek olur ey ĩandelİb
 Şad-hezārān baña **gelür** ğonce-i terden leżİz
 (g.26,b.4, SÇ. vr.140^a, H.vr.8^a, M.vr.6^a)

Aynı redifli -**lezİz**- aşağıdaki beyit SÇ nüshasına göre şöyle okunmuştur.

Ey Hūlūşı añlamak erbāb-ı ĩaşkuñ sözlerin
 Dilde **şevķi āmİz** olur **ķand ü şekkerden** leżİz

(g.26,b.4, SÇ. vr.140^a, H.vr.8^a, M.vr.6^a)

İkinci mısradaki “**şevķi āmİz**” kelimesinin “**şevķ-āmİz**” olması gerektiği açıkça görülmektedir. “Şevķi āmİz” şeklinde okunduğunda beyit “**fâ'ilâtün /fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilün**” veznine uymamaktadır. H ve M nüshası göz önünde bulundurularak yapılan okumada vezin anılan kalıba uyduğu gibi anlamca da daha doğru bir okuma olmaktadır:

Ey Hūlūşı añlamak erbāb-ı ĩaşkuñ sözlerin
 Dilde şevķ¹²-āmİz olur ķand-i mūkerreden¹³ leżİz
 (g.25, b.5, SÇ. vr.140^a, H.vr.8^a, M.vr.6^a)

⁹ vücūdından] vücūdında M.

¹⁰ şebāt] şiyāb SÇ.

¹¹ žāt] niķāt SÇ.

¹² şevķ] şevķi SÇ.

¹³ ķand-i mūkerreden] ķand şekkerden SÇ.

Aşağıdaki beytin ikinci mısrasındaki “**içinde**” kelimesi SÇ nüshasında nüsha farkından dolayı yer almadığı için şöyle okunmuştur:

Yanupdur âteş-i aşk içre bugün cânı uşşâkuñ
Yarın dūzah̄ yanmağ için nâri n'eylerler

“**Mefâ'ilün/mefâ'ilün/mefâ'ilün/mefâ'ilün**” veznine göre yazılmış beyitte vezin eksikliği vezni bozduğu gibi herhangi bir tamir de yapılmamıştır. H ve M nüshası göz önünde bulundurularak okunduğunda bir vezin problemi olmaksızın beyit şöyle yer almaktadır:

Yanupdur âteş-i aşk içre bugün cânı uşşâkuñ
Yarın dūzah̄ **içinde** yanmağ için nâri n'eylerler
(g.31, b.2, SÇ. vr.140^b, H.vr.8^b, M.vr.6^a)

“**Mefâ'ilün/mefâ'ilün/mefâ'ilün/mefâ'ilün**” veznindeki aşağıdaki beyit SÇ nüshasına göre okunmuş ve “sivâdan” kelimesi yanlış olarak “rûsvâdan” şeklinde okunmuş ve bu hâliyle vezin problemi ortaya çıkmıştır:

Göñül mirâtını eger rûsvâdan eylemege pāk
Şeb u rûz **zıkr-i tesbîg-i Hūdāya** cilā ister

Beyit her üç nüshada da vezne uygun olarak şöyledir:

Göñül mirâtını gerd-i **sivâdan** eylemege pāk
Şeb u rûz **zıkr-i tesbîg-i Hūdā ile** cilā ister
(g.32, b.4, SÇ. vr.140^b, H.vr.8^b, M.vr.6^b)

Aşağıdaki beytin vezni “**mefâ'ilün/mefâ'ilün/mefâ'ilün/mefâ'ilün**”dür. Ancak ilk mısraında bir vezin problemi görülmektedir. “**etmekle**” kelimesi açıklık-kapalılık bakımından bir uyumsuzluk göstermektedir:

Şikâr-ı şayd-ı mañí **etmekle** bu nev-zemín üzre
Hulûşî hâme-i kudretle kurulmuş burağum var

H ve M nüshası ile mukayeseli bir okumada problem çözülmekte ve “etmege” kelimesinin daha doğru olduğu görülmektedir:

Şikâr-ı şayd-ı mañí **etmege** bu nev-zemín üzre
Hulûşî hâme-i kudretle kurulmuş burağum var
(g.35, b.5, SÇ. vr.141^a, H.vr.9^a, M.vr.6^b)

“**Fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilün**” veznindeki aşağıdaki beyit SÇ nüshasına göre okunmuş ve vezin eksik kalmıştır. Bu vezin aksamı belirtilmediği gibi herhangi bir tamir işlemi de yapılmamıştır:

Ġaflet etmesün ömrüñ güzer cânā senüñ
Ey Hulûşî çeşm-i ibret ile gel o yana bağ

H ve M nüshası ile karşılaştırıldığında ilk mısradaki “ile” kelimesinin eksik olduğu görülmektedir:

Ġaflet **ile** etmesün ömrüñ güzer cânā senüñ
Ey Hulûşî çeşm-i ibret ile gel o yana bağ
(g.52, b.5, SÇ. vr.143^b, H.vr.12^a, M.vr.8^b)

Aşağıdaki beyitte yapılan yerinde olmayan bir tamlama vezni bozmaktadır. “**Fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilün**” veznindeki bu beytin ikinci mısrasında ortaya çıkan fazla hecenin sebebi yapılmaması gerektiği hâlde yapılan bir tamlamadır:

Bu göñüller derdine dermân eden cânānı bul
Ġastalar çapusu **dârü's-şifâ-yı Loğmānı** bul

Şifâ kelimesinin sonundaki hemze bir tamlama olduğu algısını oluşturmuştur ki bu sıklıkla yapılan hatalardan biridir. Beyit şöyle olmalıdır:

Bu gönüller derdine dermân eden cânânı bul

Ğastalar çapusu **dârü's-şifâ Lokmânı** bul

(g.68,b.1, SÇ. vr.145^a, H.vr.13^b, M.vr.9^b)

“Mefâ'ilün/mefâ'ilün/mefâ'ilün/mefâ'ilün” vezninde olan aşağıdaki beytin ikinci mısrası vezin bakımından eksiktir. Diğer beyitlerde yapılan tamir vezin eksikliğine rağmen yapılmamıştır:

Eger bildüñ ise “**innî ene'llâh**” remzini şüfî

Saña žâhir olur **mağşūdına** Şūr-ile Mūsâdan

H ve M nüshasında beytin ikinci mısrasında “**mağşūdına**” kelimesinin “**mağşūdındur**” olarak yer aldığı görülmektedir ki bu hâliyle beyit vezin bakımından eksiksiz olarak şöyledir:

Eger bildüñ ise “**innî ene'llâh**” remzini şüfî

Saña žâhir olur **mağşūdındur** Şūr-ile Mūsâdan

(g.74,b.4, SÇ. vr. 146^b, H.vr.15^a, M.vr.11^a)

Vezin klasik edebiyatın nazım ürünlerinin temel unsurlarından biridir. Nazma kattığı estetik ve ritmik değerini yanı sıra eski harfli metinlerin Latin harflerine aktarılmasında doğru okumanın yardımcı unsurlarından biridir. Bir metnin tek bir nüsha üzerinden okunmasının kimi vezin eksikliklerini doğuracağı açık bir gerçektir. Bu hâliyle ortaya çıkan vezin aksaklıklarını gidermek için diğer nüshaları da ilmî neşir kriterleri çerçevesinde görmek yerine tamir yapmak anlamsız bir uğraştır. Tamir çabasının vezne aykırı yapılması ise veznin önemini inkardır. Araştırmacının vezni aksayan beyit ya da mısraları görmemezlikten gelmesinin ise ilmî tavırla uzaktan yakından bir ilgisi bulunmamaktadır.

1.4.3. Metin Tamiri ve Divançede Tamirler Hakkında

Metin neşrinin gerekli ve önemli unsurlarından biri metin tamiridir. Ancak metin neşrinin pek çok probleminden biri olarak da metin tamiri görülmektedir. Bir terim olarak metin tamiri şöyle tanımlanabilir: “Bir metnin yanlış veya eksik olduğu tespit edilen kısmına yanlışlığı düzeltmek ve eksikliği tamamlamak amacıyla belirli karinelere hareketle nâşir tarafından yapılan müdahale (Köksal 2008: 170).” Öncelikli olarak cevaplandırılması gereken soru: “Metin tamiri niçin ve hangi durumlarda yapılır?”dır. Köksal tamiri gerektiren sebepleri şu başlıklar altında toplamaktadır: “a) Metin, kâğıtta kopukluk, yırtıklık, yıpranma, kurt yeniği, yapışıklık, nemlenme, mürekkep lekesi, üzeri karalanmış olma vb. nedenlerle fizikî bakımdan okunmayacak durumda ise, b) Müstensih tarafından bilerek veya dalgınlıkla boş bırakılmış kelime/ibare varsa, c) Müstensih kaynaklandığı çok belirgin olan şekil (kafiye, vezin) veya anlama dayalı bir yanlışlık veya eksiklik, d) Müstensihin, bilgisizlik dolayısıyla okuyamadığı kelimeyi çalışarak yazması sonucu ortaya çıkmış anlamsız veya yanlış imla varsa, e) Müstensihin bilgiçlik vb. nedenlerle metin üzerinde bilerek tahriyat yaptığı tespit edilmişse (Köksal 2008: 171).”

Bir metnin birden çok nüshası varsa tek bir nüsha dikkate alınarak yapılan neşrin eksik olacağı muhakkaktır. Neşir ilmî kriterler çerçevesinde, tüm nüshalar görüldükten sonra oluşturulan tenkitli metin olmalıdır. Metin tamirinde de bir eserin birden çok nüshası varsa ve tek bir nüshadaki eksiklik giderilmeye çalışılarak

yapılmaya çalışılıyorsa bu çaba anlamsız olacaktır. “Birden çok nüshası olan eserlerde, nüshanın birinde eksik veya yanlış olan bir kelime/ibare/bölüm, diğer nüsha(lar)da umumiyetle tamam veya doğru olacağından çoğu zaman metin tamirine ihtiyaç duyulmaz. Böyle olmakla birlikte eldeki bütün nüshalara rağmen metinde tamire muhtaç yerler bulunabilir (Köksal 2008: 170-171).” Bu çerçevede tamir yapabilmek için neşrin nüsha tespitinden başlayıp, nüsha tavsifi vb. tüm ilmî kriterler göz önünde bulundurulmalıdır. Tamirin doğru olabilmesi için tamir işlemini ortaya çıkaracak tüm sebeplerin belirmiş olması gereklidir. Bir metnin tüm nüshalarını görmeden ve ilmî bir ölçüt olmaksızın tek bir nüshayı seçerek yapılan çeviri yazı ve görülen eksikliklerin tamir çabası anlamsız bir uğraş olacaktır. Tamirin yapılabilmesi için eserin ilmî bir neşre hazır hale getirilmesi ve ilmî neşrin tüm basamaklarının izlenmesi geklidir. Müellif hattı elde değilse müellif hattına en yakın nüshayı elde etmek ya da aynı olan bir metin teşkil etmek tenkitli metnin temel çabasıdır. Ancak bazen müellif hattının elde bulunması halinde dahi müellifin metni farklı zamanlarda tekrar kaleme almış olması, ekleme ve çıkarmaları, takdim ve tehirleri sebebiyle müellif hatları da farklılıklar gösterebilmektedir. Müellife ait bir hata ya da eksiklik tespit edilmişse bu tamir edilmekten ziyade eksiklik ya da yanlışlığın dipnotta/aparatta gösterilmesinin daha isabetli olacağı düşünülmektedir (Köksal 2008: 173-174).

Metin tamiri yapacak nâşir konu ile ilgili geniş bir bilgi alanına sahip olmalıdır. Bu bilgi alanı şöyle sıralanabilir: Klâsik edebiyatın nazım şekilleri, edebî sanatlar, bu edebî geleneğin vücut bulduğu tarihî ve kültürel arka plan, Türk dilinin tarihî seyir ve tekâmülü vb. Özetle nâşir geleneğe dair her şeyle geleneğin ifade vasıtası ve geleneğin şekillendiği atmosferi iyi bilmelidir. Nâşir yazma eserlere dönük bilgi ve terminoloji sahibi olmalıdır. Müellifin biyografisinin iyi bilinmesi de nâşirin işini kolaylaştıracaktır (Köksal 2008: 171-176).

Yapılacak tamirin ön koşulları yukarıda anıldığı gibi olmakla birlikte nâşirin tamiri de sıradanlık içermemelidir. Yani basit bağlaç, edat vb. ile yapılabilecek; tamiri yapılan şiirin muhtavasına, hayal ve söyleyişine uygun olmayan ve katkı sağlamayacak tamirler Tarlan tarafından tamir olarak kabul edilmemektedir: “Bazen hiçbir hayali ve hususiyeti ihtiva etmeyen ve mesela bir rabita mevkiinde bulunan kelimeleri tayin için gramer mâlumâtı kâfidir. O zaman bu çalışmanın âdi bir gramer temrininden farkı kalmaz. Düşürülen kelimenin ilmî bir kıymeti olması lâzımdır (Tarlan 2017: 244).”

Metin tamirinin ön koşulları yukarıda anıldığı çerçevede olduğu gibi nâşir tâmirini yaparken şu karineleri de göz önünde bulundurmalıdır: “anlam, vezin, kafiye, edebî sanatlar, mazmunlar, dil ve gramer hususiyetleri ile metne ve müellife özel nitelikler” (Mengi 2007: 411; Köksal 2008: 177) Tarlan’ın bu husustaki fikirleri ise şöyledir: “Bir nevi kelimeler daha vardır ki onlar mazmun, mukayese ve diğer usullerin haricinde serbesttirler. O zaman onları tayin etmek de güçleşir. Bu çalışmalar esnasında bazı ani ve isabetli buluşlara şahit oldum. Bir nevi hadistir ki tahteşşuur bir hazırlanışın neticesidir. Bu buluşun ilmî kıymeti yok denilmezse de bazan isabet eder; ekseriya etmez. Yukarıda arz edilen maddeler göz önüne alındıktan sonra bir nokta gelir ki artık afakî her şey bitmiştir. Mesele tamamen zevk kalmıştır.” (Tarlan 2017: 245) Köksal, Tarlan’ın bu fikirlerini temkinle karşılar. Afakî her şey bittiğinde zevkin de kenara çekilmesi gerektiğini, mevzunun ilmî olmayan hiçbir cihetinin kabullenilemeyeceği belirtir (Köksal 2008: 184).

1.4.3.1. Tek Nüsha Üzerinden Yapılan Tamirler ve Bunların Gereksizliği

Bir metnin bütün nüshaları görüldükten ve metnin tenkidi yapıldıktan sonra tamirin yapılması ilmî ve doğru bir yaklaşım olarak görülmektedir. Divançedeki tamirler diğer nüshalar görülmeden yapıldığı için bir bakıma anlamsız bir çaba olarak görülebilir. SÇ nüshası üzerinden okunan aşağıdaki beyit metin tamiri ile şu hâlde metne dâhil edilmiştir:

Ey Resûl-i müctebâ vü v'ey ğabîb-i Muştafâ
Sensün ol **sulşân-ı gün** [hem]sensün ol nûr-ı Ğudâ

H ve M nüshasında ise beyit aşağıdaki haliyle hem anlama hem de vezne uyararak tamir gerektirmeksizin yer almaktadır. “**sulşân-ı gün**” tamlamasının “**sulşân-ı kevneyn**” olarak H ve M nüshasında yer alması tenkitli metnin öneminin açık bir işaredir:

Ey Resûl-i müctebâ vü v'ey ğabîb-i Muştafâ
Sensün ol **sulşân-ı kevneyn** sensün ol nûr-ı Ğudâ
(g.7, b.1, SÇ, vr.137^b,H.vr.4^a,M.vr.3^a)

Aşağıdaki beyit de vezin oturmadiğı için tamir edilmiş. Beytin vezni: “**mefâ'îlün/ mefâ'î lün/ mefâ'îlün/ mefâ'î lün**”dür:

Dil ü **cân** [hiç] karar etmez senün ~aşkuñla yâ Mevlâ
Koyup çapıñ firâr etmez senün ~aşkuñla yâ Mevlâ

H ve M nüshasında beytin tamirini gerektirir bir durum yoktur. Beyit vezne uyduğu gibi anlam da mutabık düşmektedir. Nüshalar mukayese edildiğinde yapılan tamirle sanatkârın söylemediğinin ona söyletildiğı bir tablo ortaya çıktığı görülür. İlk mısradaki “**cânum**” kelimesi SÇ nüshasında eksik olarak “**cân**” şeklinde yer almış ve tek nüsha üzerinden yapılan okuma tamir ihtiyacının var olduğunu düşündürmüştür:

Dil ü **cânum** karar etmez senün ~aşkuñla yâ Mevlâ
Koyup çapıñ karar etmez senün ~aşkuñla yâ Mevlâ
(g.8, b.1 SÇ. vr.137^b,H.vr.4^b,M.vr.3^a)

Aşağıdaki beyitin vezni hem yanlış gösterilmiş hem de beyit tamir edilmiştir:

Gel ey bülbül haber ver n'oldı bu zâr olmağa bā'is
Sebeb ne[**dür**] hem-nişini ol gülün hâr olmağa bā'is

H ve M nüshasında beytin tamirini gerektirir bir durum söz konusu değildir. Beyit “Mefâ'îlün/ mefâ'îlün/ mefâ'îlün/ mefâ'îlün” kalıbına uymaktadır:

Gel ey bülbül haber ver n'oldı bu zâr olmağa bā'is
Sebeb ne **hem-nişini** ol gülün hâr olmağa bā'is
(g.16, b.1, SÇ4 vr.138^b,H.vr.5^b, M.vr.4^b)

SÇ nüshasına göre aşağıdaki beyit şöyle tamir edilmiştir:

Bu mihrüñden [ki] şemím etmek olur ey ~andelíb
Şad-hezârân baña gül-i ğonce-i terden lezíz

H ve M nüshası göz önünde bulundurularak yapılan bir okumada tamiri gerektirir hiçbir husus olmadığı görülmektedir. SÇ nüshasına göre beytin anlam bakımından da problemli olduğu görülmektedir ki bu durum okuma hatasından kaynaklanmıştır. Beyit şöyle olmalıdır:

Büy-ı mihrüñden şemím etmek olur ey ~andelíb
Şad-hezârân baña gelür ğonce-i terden lezíz

(g.25, b.4, SÇ. vr.140^a, H.vr.8^a, M.vr.6^a)

Aşağıdaki beyit şöyle tamir edilmiştir:

Nice gözleri [ki] nā-bīnā kıılır dīde-i ğasret

Nice Yūsufa olur mübtelā Kenānı görsünler

H ve M nüshasında birinci mısradaki kıılır kelimesi “kıılıpdur” olarak yer almaktadır ki beytin doğru okunuşu hiçbir tamir işlemi gerektirmeksizin böyledir. Beytin vezni: “mefâ‘ilün/mefâ‘ilün/mefâ‘ilün/mefâ‘ilün”dür:

Nice gözleri nā-bīnā kıılıpdur dīde-i ğasret

Nice Yūsufa olur mübtelā Kenānı görsünler

(g.29, b.4, SÇ. vr.140^b, H.vr.8^a, M.vr.6^a)

Aşağıdaki beyit tamir edilmiş bir beyittir ve şöyledir:

Yoğısa māl u mülk ğam degül āşkuñ ile cānā

Cihāna şu‘le urunca kevkeblü [bir] çerāğum var

H ve M nüshasına bakıldığında hem vezin hem de anlama mutabık düşen aşağıdaki beyitin hiçbir tamir işlemine ihtiyaç duymadığı görülecektir:

Yoğısa māl u mülk ğam degül āşkuñ ile cānā

Cihāna şu‘le urunca körüklü bir çerāğum var

(g.35,b.2,SÇ. vr.141^a,H.vr.9^a, M.vr.6^b)

Aşağıdaki beyitin ilk mısrasında bir tamir yapılmıştır:

Āşķ-ı Ğaķ [ki] beni hālk içinde destān eylemiş

Bir avuķ şopraķ iken bu şeklüm insān eylemiş

H ve M nüshası “fâ‘ilâtün/ fâ‘ilâtün / fâ‘ilâtün / fâ‘ilâtün” veznindeki bu beytin hiç bir tamir işlemi gerektirmediğini göstermektedir. İlk mısradaki eksik olan “bu” kelimesi H ve M nüshasında mevcuttur ve tamirle karşılaştırıldığında tamirin hem gereksizliği hem de isabetsizliği görülmektedir:

Āşķ-ı Ğaķ [ki] beni hālk içinde destān eylemiş

Bir avuķ şopraķ iken bu şekl insān eylemiş

(g.42,b.1, SÇ. vr.142^a, H.vr.10^a, M.vr.7^b)

Aynı manzume içindeki ve dolayısıyla aynı vezindeki diğer bir beyit şöyle tamir edilmiştir:

Bu ne kıudret[dür] bu ne şanātdur begüm gösterür

Bu vücūda nice evşāf buñca elvān eylemiş

H ve M nüshasının birinci mısrasındaki “**kim gösterür**” kelimesinin SÇ nüshasında olmaması tamir işlemine sebep olmuştur. Meselenin ilginç yönü ise SÇ nüshasında “kim gösterür “ kelimesi eksikken “gösterür” kelimesinin yazılmış “kim” kelimesinin yazılmamış olmasıdır. Yüksek bir ihtimalle araştırmacı tarafından diğer nüshalar görülmüş ancak mukayeseye girilmemiş ve ihtiyaç duyulduğu zaman eksiklikler tamir başlığı altında diğer nüshalardan giderilmeye çalışılmış ve bu metinde hiçbir surette belirtilmemiştir. Beyit tamire ihtiyaç olmaksızın şöyledir:

Bu ne kıudret bu ne şanātdur begüm kim gösterür

Bir vücūda nice evşāf buñca elvān eylemiş

(g.42, b.2, SÇ. vr.142^a, H.vr.10^a, M.vr.7^b)

Aşağıdaki beyit şöyle tamir edilmiştir:

Būte-i āşķ içre hālis olmadıķça [bu] vücūd

Olamazsın şūfiyā çirk-āb ile ğışdan hālāş

H ve M nüshasında aynı kelimenin zaten var olduğu görülür ki tamir gereksiz olmuştur:

Büte-i ʿaşk içre hâlis olmadıkça bu vücūd
Olamazsın şūfiyā çirk-âb ile ğışdan hâlâş
(g.44,b.2, SÇ. vr.142b, H.vr.10^b, M.vr.7^b)

“Mefâ’îlün/mefâ’îlün/mefâ’îlün/mefâ’îlün” veznindeki aşağıdaki beyit şu şekilde tamir edilmiştir:

Revâdur söylerise her gün [ki] pendüni [ol]vâ’iz
Murâdidur ki taḥlîş ede yarın kendüñi vâ’iz

İlk mısradaki “halka” kelimesinin eksikliği sebebi ile bu tamir yapılmıştır. H ve M nüshasında beyit bir tamire ihtiyaç olmaksızın şöyledir:

Revâdur söylerise hâlka hergün pendüni¹⁴ vâ’iz
Murâdidur ki taḥlîş ede yarın kendüñi vâ’iz
(g.47, b.1, SÇ.142^b,H.vr.11^a, M.vr.8^a)

Aşağıdaki beyit şöyle tamir edilmiştir:

Degüldür Çaç için aña Ḥulûşî şol kelâmlar kim
Murâdidur o **sözler** ki [ider] halk **pendüñi** vâ’iz

SÇ nüshasındaki “**sözler**” sözcüğünün H. ve M nüshasında “**sözlerle**” olduğu, SÇ nüshasındaki “**pesendüñi**” kelimesinin yanlış olarak “**pendüñi**” şeklinde okunmuş olduğu, H ve M nüshasında da kelimenin “**pesendüñi**” olduğu görülür. H. ve M nüshasındaki bu hâliyle metinde herhangi bir tamire ihtiyaç duyulmamaktadır:

Degüldür Çaç için aña Ḥulûşî şol kelâmlar kim
Murâd eder o **sözlerle** ki halk **pesendüñi** vâ’iz
(g.47, b.5, SÇ. vr.142^b, H.vr.11^a, M.vr.8^a)

Aşağıdaki beyit şöyle tamir edilmiştir:

Ey Ḥulûşî evvelâ terk eyle [**sen de**] varlığıñ
Mekteb-i ʿaşk içre şoñra gir oқи ʿirfâñı bul

H ve M nüshasında beyit tamire ihtiyaç olmaksızın şöyledir:

Ey Ḥulûşî evvelâ terk eyle kendü varlığıñ
Mekteb-i ʿaşk içre şoñra gir oқи ʿirfâñı bul
(g.64, b.b SÇ. vr.145^a, H.vr.13^b, M.vr.9^b)

Aşağıdaki beyit şöyle tamir edilmiştir:

Ey gönül derd-i Ḥudâdan sen ḥaber-dâr ol bugün
Girme ʿaşk âteşine sen [**de**] ciger-dâr ol bugün

H. ve M nüshasında beyit tamire ihtiyaç duymaksızın şöyledir:

Ey gönül derd-i Ḥudâdan sen ḥaber-dâr ol bugün
Girmege ʿaşk âteşine sen ciger-dâr ol bugün
(g.71, b.1, SÇ. vr.146^a,M.vr.10^b)

Tek nüsha üzerinden yapılan bir Latin harflerine aktarma çalışması sebebiyle ortaya çıkan pek çok eksikliği gidermek amacıyla yapılan tamirin gereksiz bir uğraş olduğunu gösteren pek çok örnekle karşılaşılmaktadır.¹⁵

¹⁴ Nazal ñ olması gereken kelime nüshalarda nûn ile gösterilmiştir. Çeviri yazıda yazma eserlere bağlı kalınmıştır.

¹⁵ Örneklerin hepsinine yer verilmesi makalenin sınırlarını aşacağından tüm örneklere bu makalede işaret edilmemiştir.

1.4.3.2. Tamir Yapılması Gereken Beyitler

Divançede sadece SÇ nüshasında bulunan aşağıdaki gazelin vezni “Fâ‘ilâtün/fâ‘ilâtün/fâ‘ilâtün/fâ‘ilün”dür. Manzumenin dördüncü beytinin ikinci mısrası kalıbın sınırını aşmakta yani kapalı ve açık hece sayısı toplamından fazla gelmektedir. Beyit bu hâliyle şöyledir:

Aşlıma nisbet kılursam bu vücūdum varlığını
Bir çurı **nâmedür** ki ancak söylenür insân baña
(g.4, b.5, SÇ. vr.137^a)

İkinci mısradaki “**nâmedür**” kelimesinin “dür” eki fazla olarak görülmektedir. Beytin ikinci mısrası bu hâliyle vezne uymadığına ve şiir de vezinsiz olmayacağına göre bir tamir yapılabilir. “**Dür**” ekinin vezin gereği ana metne konmadığı bu tamir çerçevesinde aparatta belirtilmelidir. Mısra şöyle olmalıdır: “Bir çurı nâme ki ancak söylenür insân baña.”

1.4.3.3. Beyit/Mısra İçindeki Bir Kelimenin ya da Tamire İhtiyaç Duyulan Beyit/Mısranın Görmemezlikten Gelinmesi ve Tamir edilmesi/edilmemesi

Aşağıdaki beyittin ikinci mısrasındaki “**bir**” kelimesi metinde yer aldığı halde görmemezlikten gelinmiş ve tamir edilerek yerine yine aynı kelime yazılmıştır. Bu davranış tarafımızdan anlamlandırılmamıştır. Beyit şöyle verilmektedir:

Žulmet-i cehl içre çalır ol kişi kim yakmadı
Hâne-i çalbine [**bir**] şem‘-i mu‘ârifden sirâc
(g.17, b.4, SÇ. vr.139^a, H.vr.6^a, M.vr.4^b)

Aşağıdaki beyit SÇ nüshasına göre şöyle okunmuş ve tamir edilmiştir:

Şol şadâ-yı **Len-terâni** dilde [**bir**] mücmel idi
Âyet-i “**innenî ene’llâh**” aña ğüb tefsîr olur
(g.26,b.4, SÇ. vr.140^a)

Mevcut bir kelimenin -yukarıda bir örneğinde yine gösterdiğimiz üzere- okunmayarak tekrar aynısının tamir olarak gösterilmesi tarafımızdan anlamlandırılmamıştır.

Aşağıdaki beyitin ikinci mısrasındaki “**eder**” kelimesi SÇ nüshasında da mevcut olmasına rağmen aynı kelimeyle tekrar tamir yapılmıştır. Kelime H ve M nüshalarında da mevcuttur. Tamir yapma, tamir yapabildiğini gösterme sahası olmasa gerektir:

Çulağ ur baş u cân ile ki sözi dürr ü yâğutdur
Riyâ vü zerk-ile deme ki [**eder**] andını vâ‘iz
(g.47, b.2, SÇ. vr.142^b, H.vr.11^a, M.vr.8^a)

Bazı beyitlerde ise tamir ihtiyacı olduğu halde herhangi bir tamir işlemi yapılmamıştır. Aşağıdaki beytin ikinci mısrası vezin bakımından eksik görülmektedir ve hiçbir tamir işlemi yapılmamıştır. “**ğaşr**” olarak okunan kelimenin “**ğaşir**” olarak okunması vezin gereği daha doğru görüldüğü gibi beyit tarafımızca aşağıdaki gibi tamir edilmiştir:

Eyleye Mevlâ nigâh gerd [ü] kederden seni
Görmeyesün [hiç] saht dünyâda ğaş(i)re dek
(g.59, b.2, SÇ. vr.144^a)

Aşağıdaki beyitin vezni dört “mefâ’îlün” iken ikinci mısra bu kalıba denk düşmemektedir. Bir tamire ihtiyaç olduğu açıktır. Beyit vezin çerçevesinde tarafımızca aşağıdaki haliyle tamir edilmiştir.

Çağıkatte yine tefrîk olunmaz yâr ağıyardan
Raķibi ʔaks-i dūr-bîn eyle bil **[sen]** dūr göstereün
(g.86,b.3 SÇvr.148^a)

Yapılan her tamir için dipnotta “vezin gereği tarafımızca eklendi”, “anlam gereği tarafımızca eklendi” gibi açıklamanın düşülmesi de gereksiz olmuştur. Araştırmacı ya da nâşirin yapılan her tamiri dipnotta belirtmesi yerine “[ ]” köşeli parantez içinde uygun görülen tamiri yapması ve bunu yöntem kısmında da belirtmesi yeterli olacaktır.

1.4.3.3. Yanlış Tamirler

Aşağıdaki tamirin vezin gereği yapıldığı belirtilmektedir. Manzumenin vezni: “müfte’îlün/ fâ’îlün/ müfte’îlün/ fâ’îlün”dür. Ancak yapılan tamir bu vezne uymamaktadır. Eksik olan hecenin yerine bir hece konmadığı gibi mevcut hâliyle doğru ve açık olan hece de kapalı hâle getirilmiştir. Aynı zamanda “kim” edatı her üç nüshada da “ki” değil “kim” olarak yer almaktadır. Dipnotta edatın bu haliyle vezni bozduğu ve bunun için “ki” olarak okunması gerektiğine işaret edilmiştir:

Şanma ki **[m]** her biri añlaya bu gevheri
Añlasa binde biri vâfir olur etme şek

Kanatimizce beyit “müfte’îlün/fâ’îlün/müfte’îlün/fâ’îlün” veznine de uygun olarak şöyle tamir edilebilir:

Şanma kim her biri añlaya bu gevheri**[ni]**
Añlasa binde biri vâfir olur etme şek

(g.59, b.6, SÇ. vr.144^b)

“Fâ’îlâtün/fâ’îlâtün/fâ’îlâtün/fâ’îlün” vezninde olması gereken aşağıdaki beyit şu şekilde tamir edilmiştir:

Cümle eşyâda begüm cârî iken tevğîd-i Çaç
Münkir-i kâfirün çalbindeki [bu] inkâr nedür

Dikkat edilecek olursa ikinci mısradaki vezin problemlili görünmektedir. Mısraın ikinci tefilesi “fâ ‘i lâ tün” olması gerekirken tamir yapılmaması halinde açık-kapalı olarak devam edeceği için bu haliyle zihaf yapılması zorunluluğu doğacaktır. Hâlbuki tamirle bu sorun giderilebilirdi ve aşağıdaki şekilde bir tamir yapılabilirdi:

Cümle eşyâda begüm cârî iken tevğîd-i Çaç
Münkir **[olan]** kâfirün çalbindeki inkâr nedür

(g.34,b.2 SÇ vr.141^a)

“Fâ’îlâtün/fâ’îlâtün/fâ’îlâtün/fâ’îlün” veznindeki aşağıdaki beytin tamiri kapalı heceyle yapılması gerekirken açık bir heceyle yapılmıştır:

Ey Hûlûsî miğnet-i façra tağammül eyleyen
Verse[de] almaz aña mülk-i Süleymân istemez

H ve M nüshasında ise tamiri gerektirmeksizin kapalı bir hece zaten vardır. “Verse” kelimesi “verseler” olarak yer almaktadır:

Ey Hûlûsî miğnet-i façra tağammül eyleyen
Verseler almaz aña mülk-i Süleymân istemez

(g.37,b.6, SÇ. vr.141^b,H.vr.9^b, M.vr.7^a)

“Fâ‘ilâtün/fâ‘ilâtün/fâ‘ilâtün/fâ‘ilün” veznindeki aşağıdaki beyit tamir edilmiştir. Ancak beyitin tamirini gerektirir bir durum söz konusu değildir. Aksine derde kelimesinden sonra eklenen “ki” vezni bozmuş, gereksiz ve yanlış bir tamir yapılmıştır:

Şanma kim kaçabil ola bu derde [ki] dermân-ı şabîb

Miğnet-i aşkıdan dırığ Loqmân bile bîmâr imiş

(g.43, b.3, SÇ. vr.142^a,H.vr.10^a, M.vr.7^b)

1.4.3.5. Tamirin Anlam, Vezin, Kafiye Karinelerine Uygun Yapılmaması

“Fe‘ilâtün/fe‘ilâtün/fe‘ilâtün/fe‘ilün” veznindeki aşağıdaki beyit tamir edilmiştir. Ancak yapılan tamirin mana bakımından verilmek istenen manaya tam olarak denk düşmediği görülür. Beyit şöyledir:

Dil ü cân mürde iken buldu kudum-ıla şafâ

Sürilüp hâtır üzere **[hem de]** endüh-ı cefâ

Hâlbuki anlam olarak “ramazan ayının gelmesi ile ölü olan can ve ruha neşe gelmiştir” manasının yer aldığı ilk mısranın devamındaki ikinci mısradaki yine neşe ya da gamla ilgili tamamlayıcı bir anlamın olması gerekirken tamirin bir mana doğurmadığı görülür. Mukayeseli bir metin teşkilinde tamire ihtiyaç olmaksızın aşağıdaki beyitin andığımız çerçevede anlamı da tamamlayıcı olduğu ve daha doğru olduğu görülür:

Dil ü cân mürde iken buldı kudümüyla şafâ

Sürilüp¹⁶ hâşır-ı **âzürde**¹⁷-i endüh-ı cefâ

(g.82,b.3,SÇ. vr.147^b, H.vr.16^a,M.vr.11^b)

Metin tamirinde vezin ve anlamın yanı sıra kafiye karinesi de önemli bir ölçüttür. Aşağıdaki beyitin tamirinde bu karinenin göz önünde bulundurulmaması ilk bakışta dikkat çekmektedir:

Felek kaçdı degül ehl-i velî mesrûr[ki] göstereşün

Çü dü-akisdür ço aşığı mehcür göstereşün

H ve M nüshalarında olmayan bir manzumeye ait bu beyitin redifinin “**—r göstereşün**” olduğu göz önünde bulundurulduğunda ilk beyitteki “mesrûr göstereşün” kelime grubu arasına bir kelimenin girmemesi gerektiği fark edilir. “me fâ ‘î lün/ me fâ ‘î lün/ me fâ ‘î lün/ me fâ ‘î lün” veznindeki beytin “mesrûr” kelimesinin medli ve ikinci mısradaki “akis” kelimesinin de “akise” olarak okunduğunda tamire ihtiyaç kalmayacağı görülecektir:

Felek kaçdı degül ehl-i velî mesrûr göstereşün

Çü dü-akis(e)dür ço aşığı mehcür göstereşün

(g.86,b.1,SÇ. Vr.14^a)

Metin tamiri metin neşrinin önemli bir sahasıdır. Sağlam ve müellif nüshasına yakın bir metni elde etme çabası içinde tamiri gerekli görülen hususların tamirinin yapılması gereklidir. Bu çaba metinde görülen kimi eksiklik ya da yanlışlıkların olduğu gibi bırakılmasından daha faydalıdır. Ancak tamir keyfî değil nazma özgü anlam, vezin, kafiye, ses, söyleyiş hayal vb. pek çok karine göz önünde bulundurulmuş yapılmalıdır. Bunun için de nâşirin yeterli donanımına sahip olması beklenir.

1.4.4. Okuma Hataları Üzerine

¹⁶sürilüp] gör neylüp H.

¹⁷âzürde]üzere SÇ.

Köksal ve Babaarslan'ın "Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Yapılan Dîvân Neşri Çalışmaları Üzerine Bir Değerlendirme" başlıklı yazılarında yakın tarih ve günümüz neşirlerine dönük tespitlerinde sayı değerinin artarken niteliğin azaldığı, okuma hatalarının çok fazla olduğu yönünde tespitleri bulunmaktadır (Köksal ve Babaarslan 2017: 53). Bu değerlendirme aslında sadece divanlarla sınırlı kalmamış ve pek çok edebî türü de kapsayan bir genişliğe ulaşmıştır. Ünver, kelimelerin ve eklerin akla gelmedik hâlde birleştirilerek ve ayrılarak yapılan okuma hatalarının klasik edebiyatın pek çok önemli sanatkârının metinlerine dönük çalışmalarda da görüldüğünü ve işin uzmanları tarafından anılan hataların yapıldığını örneklerle somutlaştırarak konunun vehmetine işaret etmektedir (Ünver 2008: 52-53). Hatalı okumalar zaman zaman kurucu öge olarak kabul edilebilecek hususlara varan bir temel bozucu mâhiyet kazanmaktadır. Bazen bir kelimenin yanlış okunması bir şairin/sanatkârın biyografisini alt üst edecek bir derekeye varabilmektedir.

Divançede araştırmacının nüsha farkı olmaksızın (جلوتى) "Celvetî" kelimesini "Halvetî" olarak okuması Muhammed Hulûsî'nin Celvetiliğini Halvetilik olarak göstermekte ve şiirlerini de müntesip olduğu tarikatın temayülleri çerçevesinde yorumlayamama gibi garip ve büyük bir hatayı içermektedir. Muhammed Hulûsî'nin divançenin mukaddimesinde Celvetiliğiyle tanıtıldığı ifade şöyledir: "هذه مقالات جمعها الفقير الى الله القدير الشيخ محمد خلوصى الواعظ الناصح الجلوتى" (Mukaddime, SÇ. vr.135^b, H.vr.1^b, M.vr.1^b) Halvet kelimesinin (خ) (hı) ile yazılması ve metinde yanlış okumayı gerektirecek herhangi bir işaretle karşılaşılmaması metin neşrinin titizlikten yoksun olarak yapılmaması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Ateş'in araştırmacının aslına en yakın metin neşrinde dikkat etmesi gereken hususlardan biri olarak zıtlık mevzuna değinmesi bu bakımdan ayırt edici önemli bir noktadır. Ona göre: "müellifin düşebileceği bazı hatalar bir tarafa bırakılırsa, onun bildiği, inandığı veya düşünebileceği şeylere tamamıyla zıd bir fikri ileri süremeyeceği bedihidir (Ateş 1942: 257)."

Muhammed Hulûsî Usturumcalıdır. Mukaddimede kendisini tanıtırken bu belirtilmiştir. Ancak onun nereli olduğu göz önünde bulundurulmaksızın ya da metne anlam verilmeksizin yapılan okuma bir hataya dönüşmüştür. Gerek mensur ve gerekse de manzum metinlerde metni anlamlandırarak okumak ve sözlüğe bakmak sağlam bir okumanın ilk şartı olarak görülebilir. Hulûsî şöyle tanıtılmıştır: "El-vā'izu'n-nāsihi'l-Halveti'l-İstermecevi" Bu aslında şöyle olmalıydı: "el-vā'izu'n-nāsihi'l-Celveti'l-Usturumcevi" (Mukaddime, SÇ. vr.135^b, H-vr.1^b, M.vr.1^b) Harfi tarifi küçük yazılması gerekliliği gibi şairin memleketinin Usturumca olarak belirtilmesi de "Usturumcevi" şeklinde olmalıdır. Bosnalı bir şairin "Bosnevi" olarak anılması gibi... Okuma hataları kelimenin doğru şeklinin yanlış okunması, tamlama ve birleşik kelimelerin yanlış okunması, nisbet "i"si ile "î" hâl ekinin karıştırılması, Arapça ifadelerin -Arapça bilgisinin olmamasından dolayı- yanlış okunması gibi pek çok farklı sebepten kaynaklanabilmektedir. Bu çerçevede yapılan hatalar genel bir tasnif olarak şöyle gösterilebilir:

1.4.4.1. Okuma Hataları:

Divançede yapılan okuma hatalarının bir kısmı –bu hatalar nüsha farkından kaynaklanmamaktadır- aşağıda önce doğruları verildikten sonra gösterilmektedir:

(d): ilbâş **(y):** iblâş (Mukaddime, SÇ. vr.135^b, H.vr.1^b, M.vr.1^b)/**(d):** mün'am **(y):** mu'mam (Mukaddime, SÇ. vr.135^b, H.vr.1^b, M.vr.1^b)/**(d):** eyledigünden ma'adâ **(y):** eyledi kedîn ma'adâ (Mukaddime, SÇ. vr.135b, H.vr.2^a, M.vr.1^b)/**(d):** hûsrev-i diyâr **(y):** Hûsrev ü yâr (Mukaddime, SÇ. vr.135^b, H.vr.2^a, M.vr.1^b)/ **(d):** utiyte cevâmî'e'l-kelim **(y):** utiyte cevâmî'a'l-kilemi (Mukaddime, SÇ. vr.135^b, H.vr.2^a, M.vr.1^b)/ **(d):** ketebe **(y):** kütübün (Mukaddime, SÇ. vr.135^b, H.vr.2^a, M.vr.1^b)/ **(d):** žāhireten **(y):** žāhretū (Mukaddime, SÇ. vr.135^b, H.vr.1^b, M.vr.1^b)/**(d):** bāšineten **(y):** bāšinehū (g.5,b.2, SÇ. vr.137^a, H.vr.4^a, M.vr.3^a) **(d):** qurmadan **(y):** qurmadı (g.5, b.2, SÇ. vr.137^a, H.vr.4^a, M.vr.3^a)/ **(d):** tils(ı)m Ādeme **(y):** tilsım-ı Ādeme (g.5, b.4, SÇ. vr.137^a, H.vr.4^a, M.vr.3^a)/ **(d):** gerçi **(y):** gerçā (g.7, b.3, SÇ. vr.137^b, H.vr.4^a, M.vr.3^a)/ **(d):** hātmü'l-enbiyā **(y):** hātemü'l-enbiyā (g.7, b.3, SÇ. vr.137^b, H.vr.4^a, M.vr.3^a)/ **(d):** cārī lisānı içre **(y):** cār-i lisānı içre (g.19, b.5, SÇ. vr.139^a, H.vr.6^b, M.vr.5^a)/ **(d):** bŷy-ı mihr **(y):** bu mihr (g.25, b.4, SÇ. vr.140^a, H.vr.8^a, M.vr.6^a)/ **(d):** ŷevk-āmız **(y):** ŷevki āmız (g.25, b.5, SÇ. vr.140^a, H.vr.8^a, M.vr.6^a)/ **(d):** meknŷn **(y):** mekrŷn (g.38,b.2, SÇ. vr.141^b)/ **(d):** "nefsi nefsi"dŷr **(y):** "nefs-i nefsidŷr"(g.41, b.5, SÇ. vr.142^a, H.vr.10^a, M.vr.7^a)/ **(d):** pesendŷni **(y):** pendŷni (g.47, b.5, SÇ. vr.142^b, H.vr.11^a, M.vr.8^a)/ **(d):** nigāh **(y):** nāgāh (g.59,b.2, SÇ. vr.144^a)/ **(d):** keder **(y):** gŷzer (g.59,b.2, SÇ. vr.144^a) /**(d):** enbiyā **(y):** embiyā (g.63,b.6 SÇ. vr.145^a)/ **(d):** nahveti kibri **(y):** nahveti -i kibri (g.64, b.4, SÇ. vr.145^a, H.vr.13^b, M.vr.9^b)/ **(d):** fŷrkat **(y):** firkat (g.6, b.4,SÇ. vr.137^a)/ **(d):** oqur **(y):** olur (g.79, b.2, SÇ. vr.147^a)/ **(d):** baqalar **(y):** bāq alur (g.81, b.5, SÇ. vr. 147^a, H. vr.16^a, M.vr.11^b) /**(d):** ŷe **(y):** neŷ'e (g.81, b.5, SÇ. vr. 147^a, H. vr.16^a, M.vr.11^b) **(d):** ŷŷretten **(y):** ŷavretten (g.81, b.6 SÇ. vr.147^a, H.vr.16^a, M.vr.11^b)/ **(d):** qiyāmuñ **(y):** qiyamdan (g.82, b.5, SÇ. vr.147^b, H. vr.16^a, M. vr.11^b)/ **(d):** enini **(y):** neyini (g.83, b.2, SÇ. vr.147^b, H.vr.16^a,M.vr.11^b)/ **(d):** bī-çāregān **(y):** bī-çāre-yi kān (g.83, b.2, SÇ. vr.147^b, H.vr.16^a, M.vr.11^b) / **(d):** o **(y):** bu (g.84, b.1, SÇ. vr.147^b, H.vr.16^b, M.vr.11^b)/ **(d):** bunca **(y):** bu nice (g.84, b.5SÇ.vr.147^b, H.vr.16^b, M.vr.11^b) /**(d):** anayım **(y):** a neyim (g. 84, b.6, SÇ. vr. 147^b, H. vr. 16^b, M.vr.11^b)/ **(d):** dŷr-bın **(y):** dŷr-bŷn (g.86, b.3, SÇ.vr. 14^a)/**(d):** zebān-ı tāze **(y):** yŷz pāre (g.86, b.5, vr. SÇ. vr.14^a) / **(d):** mağzŷr **(y):** mağzŷr (g.86, b.5, vr. SÇ. vr.14^a)¹⁸

1.4.4.2. Tamlamalarla İlgili Hatalar:

Arap harfli Türkçe metinlerin Latin harfleriyle çeviri yazısında karşılaşılan en büyük sorunlardan biri de Farsça tamlama hatalarıdır. Bu sorun çoğunlukla tamlama yapılması gereken yerlerde yapılmaması ve tamlama yapılması gereken yerlerde de yapılmaması şeklindedir. Ünver ve Kut çeşitli nedenlerden kaynaklı olarak bu çerçevede yapılan hatalara dikkat çekmektedirler (Ünver 2008: 53; Kut 1999: 194-195). Zaman zaman da birleşik sıfatların bir tamlamaya dönüştürüldüğü ya da bir tamlamanın birleşik sıfat şeklinde yazıldığı bu türden hatalar içerisinde yer almaktadır. Divançede bugün büyük çoğunluğu standart kullanıma dönüşen kimi tamlamalarda tercih farklılıkları yer aldığı gibi kimi tamlamaların da vezin ve mana bağlamında hatalı olduğu görülür. Bunlar şöyle sıralanabilir: **(d):** iğsān [u] luşfuñ **(y):** iğsān-ı luşfuñ (g.6, b.3, SÇ. vr.37a) /**(d):** semāvātı ŷubŷr **(y):** semāvāt-ı ŷubŷr (g.7,b.4, SÇ. vr. 137^b, H.vr.4^a, M.vr.3^a) /**(d):** ğikmet-i mebdē- ma'ād **(y):** ğikmet mebdē-i ma'ād (g.21, b.3, SÇ. vr.139^a, H.vr.7^a, M.vr.5^a)/**(d):** izāfāt quyŷdāt **(y):** izāfāt-ı quyŷdāt (g.51,b.3, SÇ. vr.143^a, H.vr.12^a,

¹⁸ Okuma hatası ile ilgili tüm hatalara yer verilmemiştir.

M.vr.8^b)/(d): cilve-i şem~ tecellî-i nūr (y): cilve-i şem~-i tecellî-yi nūr (g.62, b.2, SÇ. vr.145^a, H.vr.14^a, M.vr.10^a)/ (d): ~ilm-i ~ayān (y): ~ilmi ~ayān (g.85, b.1, SÇ. vr.147^b)¹⁹

1.4.4.3. Atıf Vavı İle İlgili Yanlışlıklar: Divançede bir tercih olarak özel isim arasında atıf vavının bulunduğu ancak bunun doğru bir kullanım olmadığını araştırmacı tarafından müellif tercihi dahi olsa dipnotta belirtilmesi gereklidir. İbrahim Edhem çoğu yerde İbrahim ü Edhem olarak anılmıştır. Örnek:

~Aşq bir sevdā durur kim uğrasa ger ~āşıqa
Eder İbrāhīm ü Edhem²⁰ gibi terk-i taht u tāt
(g.17, b.2, SÇ. vr.138^b, H.vr.6a, M.vr.4^b)

Bunun yanı sıra zaman zaman atıf vavının eş ya da zıt anlamlı kelimeler arasında konmadığı görülür. Hem vezin hem de anlam gereği olması gereken atıf vavının olmadığı durumlarda araştırmacının bir anlamda tamir şeklinde köşeli parantez içinde “[u/vü]” şeklinde bir ekleme yapması beklenir. Kut, atıf vavının metinde olmaması sebebiyle gösterilmemesini bir neşir sorunu olarak görmektedir (Kut, 1999: 197). Divançede bu türden örneklerde zaman zaman bu düzeltmenin yapılmadığı görülür. Aşağıdaki örnekte olduğu gibi atıf vavı olmasa dahi nâşir bir tamir çerçevesinde vezin gereği bunu göstermelidir:

İğsān [u] luşfuñ çok durur dā~im şapuñ açık durur
Fazla nihāyet yoq durur senden kerem senden ~aşā
(g.6, b.3, SÇ. vr.137^a)

Aşağıdaki örnekte “şehd şeker” kelimeleri arasına atıf vavı konmamıştır. Vezni etkilemediği için belki bu hâliyle de hiçbir işlem yapmadan anılan kullanım muhafaza edilebilir. Ancak yine de vezne muhalif olmadığı müddetçe atıf vavının gösterilmesi daha uygun görünmektedir:

Bî-mezāk olur lebünsüz şehd [ü] şeker ~āşıqa
Dest-i sākiden şutalum şerbeti nîlûfer iç
(g.18, b.3, H. vr.6a, M.vr.4b)

Divançede var olduğu halde okunmayan pek çok atıf vavının varlığı ise izah edilemeyen bir yaklaşım ya da acelecilik olarak tarafımızca yorumlanmaktadır.²¹

1.4.4.4. Eksik Okunan Kelimeler:

Divançede mevcut olduğu halde okunmayan kelimelerden kaynaklanan hatalar yer almaktadır. Örneğin “tut” redifli manzumenin ikinci beyitindeki “gînâ” kelimesi okunmadığı gibi fazladan bir bağlaç eklenmiştir:

Eger şāh u gedānuñ menzili çünki mezār oldı
Ya faqr ıla Ebū **Derdā**'da İskender olduñ şut
Beyit şöyle olmalıdır:
Eger şāh u gedānuñ menzili çünki mezār oldı

¹⁹ İmla hatası ile ilgili tüm hatalara yer verilmemiştir.

²⁰ “İbrāhīm Edhem” bir tercih olarak “İbrāhīm ü Edhem” olarak kullanılmıştır.

²¹ Bu çerçevedeki çok sayıdaki örneğe artan hacim sebebiyle değinilmeyecektir.

Ya faqr ıla Ebū **Derdā ğināda İskender** olduñ ŝut²²
(g.13, b.2.SÇ. vr.138^a)

1.4.4.5. Homograf Kelimeler:

Homograf kelimeler eski metinlerin okunmasında en çok dikkat edilmesi gereken hususlardan birisidir. Yazılışları aynı olan bu kelimeler oldukça yanıltıcı olabilmekte ve araştırmacının azami dikkatini gerektirmektedir. Araştırmacılar tarafından zaman zaman bu çerçevede yapılan hatalara dikkat çekilmiştir. (Köksal 2009: 80-82; Kut 1999: 192-194; Ünver 2008: 50-52)

Divançe içindeki bir manzumede “عرض” homograf kelimesi “ırz” olarak okunması gerekirken “arz” olarak okunmuştur. Homograf kelimenin yanlış okunmuş hali şöyledir:

Bende ol bir ırife var hîzmet-i sulşāna er

Terk edüp **arz** u vaqaruñ ıul olup sulşāna er

Hâlbuki sunmak ve ağır başlılık “**arz u vakar**” neden aynı bağlamda yer alsın ki? Aslında istenen iffet ve ağırbaşlılığın terk edilmesidir. Bunun için de anılan kelimeler “ırz u vakar” bağlamında beyit içinde yer almalıdır. Yani bir irfan sahibine kul olunmalı, varıp sultanın hizmetine girilmeli. Vakar ve iffet terk edilerek kul olunmalı ve böylece sultana erilmeli:

Bende ol bir ırife var hîzmet-i sulşāna er

Terk edüp **ırz** u vaqaruñ ıul olup sulşāna er

(g.31,b.1 SÇ, vr. 140^b,H.vr.8^b, M.vr.6^b)

“كنج” kelimesi “**künc**” ve “**genc**” olarak okunmaya müsait homograf bir kelimedir. Aşağıdaki beyitte “genc” olarak okunmuştur ki kanaatimizce doğru değildir:

Sâkin-i **genc-i kanaât** köşk eyvân istemez

İrtifâ-yı qadr için anlar dañı şān istemez

Hazine yerine köşe anlamındaki “**künc**” kelimesi daha doğru görünmektedir ve beyit aşağıdaki gibi olmalıdır:

Sâkin-i **künc-i kanaât** köşk eyvân istemez

İrtifâ-yı qadr için anlar dañı şān istemez

(g.37/b.1, SÇ. vr.141^b,H.vr.9^a, M.vr.7^a)

خلق kelimesi hem “**halk**” hem de “**halaq**” olarak okunabilecek homograf bir kelimedir. Aşağıdaki beyitte mana göz önünde bulundurulmadığından ilk mısradaki “halaq” kelimesi “halk” olarak okunmuştur:

Ey Hûlûşî “*kuntu kenzen*” mañisini añlayan

Ol bilür ancaq nedür insān-ı **halkdan** ğaraż

Yanlışlıkla da bir tamlama kurulan yukarıdaki anılan kelime aşağıdaki gibi olmalıdır:

Ey Hûlûşî “*kuntu kenzen*” mañisini añlayan

Ol bilür ancaq nedür insānı **halaqdandan** ğaraż

(g.45,b.5, SÇ. vr.142^b,H.vr.10^b, M.vr.7^b)

Türkçe kelimelerin yazımında da zaman zaman benzer yanlışlıklarla karşılaşılmaktadır. Örneğin می سن درده “**mi sen derde**” ifadesi “**misin derde**” olarak okunmuştur:

²² İkinci mısradaki vezin aksamıştır.

Yoḥsa Eyyūb gibi **misün derde** olduñ mübtelā
 Yāḥūd Yaḥḫūb gibi žāyiḥ oldı Kenānuñ senüñ
 Beytin aṣağıdaki gibi okuması daha isabetli görünmektedir:

Yoḥsa Eyyūb gibi **mi sen derde** olduñ mübtelā
 Yoḥsa Yaḥḫūb gibi žāyiḥ oldı Kenānuñ senüñ

(g.54, b.2, SÇ. vr.143^b, H.vr.12^b, M.vr.9^a)

Homograf kelimeler zaman zaman vezne uygun düşmekte; ancak mana bakımından beyit ya da mısranın anlamını kısmen ya da büsbütün değiştirebilmektedir. Homograf kelimeler çoğunlukla yanlış okunmaktadır. Bundan dolayı neşir çalışmalarında dikkat edilmesi gereken bir husustur.

Doğru okuma neşrin temel esasıdır. İyi bir neşirde okuma hatasının olmaması beklenir. Okuma hatalarının metinde önemli bir yekün tutacak kadar çok olması ise ilmî ciddiyetle bağdaşmamaktadır.

1.4.5. İmla ve Transkripsiyonla İlgili Hususlar

Eski harfli Türkçe metinlerin Latin alfabesine aktarımında doğru imla ve imlada istikrar neşrin ilmîliği açısından oldukça gereklidir. Ancak imla metin neşrinde tam bir birliğin sağlanamadığı ve imla tercihlerinde zaman zaman tutarlılığın olmadığı bir sahadır. Araştırmacılar, bu hususu başlı başına bir sorun olarak ele almıştır: Horata (1992), İnce (1992), Ünver (1993), Tanyıldız (2007), Avşar (2008) vb. Hatta bu hususu bir sorun olarak ele alan yayınlardaki önerileri sunan kişilerin de zaman zaman kendi önerileri ile çelişmeleri mevzunun ne denli dağınık bir manzara çizdiğini göstermektedir (Koçoğlu 2008: 488-499).

Divançe imla hatası bakımından kabarık bir listeye sahiptir. Bunlardan birkaçına bir izlenim için yer verebiliriz. Divançede birleşik kelimelerin yazımında bazen birleşik bazen de iki kelime arasına kısa çizgi konularak ayrı yazma bu tutarsızlıklardan biri olarak görülebilir. Örneğin “**māhtāb**” (g.86, b.2, Sç. Vr.14^a) kelimesinde tercih olarak iki kelime arasına herhangi bir işaret konmamıştır. Bunun yanı sıra “**çok-durur**” (g.6, b.3, SÇ. vr.137^a) birleşik yapısının arasında neden kısa çizgi konulduğuna dair bir bilgi bulunmaması bu gibi kullanımlarda keyfilik doğurmuştur. Ancak araştırmacının tüm metinde bir kelimden sonra eklediği “-durur” kullanımındaki istikrar ise mevzunun yanlış da olsa tutarlı olma boyutudur. Daha da ilginç bir örnek, bağlaç olan “de” nin günümüz Türkçesinde de ayrı yazılıyorken kısa çizgi ile ayrılmış olmasıdır: “Terk ederseñ tāc u taḥtūñ sen-**de** İbrāhīm gibi” (g.14, b.3/1, SÇ. vr.138^b, H.vr.5^b, M.vr.4^a)

Farsça ve Arapça eklerin yazımında divançede kuralsızlık hâkimdir. Divançede “tābekey” kelimesi bu hâliyle yazılmıştır. (g.54, b.1, SÇ. vr.143^b, H.vr.12^b, M.vr.9^a) Anılan bu kullanımda bitişik yazım tercih edildiği halde “ne” edatının kendisinden sonra gelen kelimedenden kısa çizgi ile ayrılmasını anlamlandırabilmiş değiliz: “Terk eden cānını cānāna ererse **ne-aceb**” (g.17, b.5/1, SÇ. vr.139^a, H.vr.6^a, M.vr.4^b) Bir edatla birleşik kelime oluşturulan “fenā ender fenā” (g.77, b.3, SÇ. vr.146^b) kullanımında hiçbir kısa çizgi konulmamışken “ki” edatının “**Şol-ki** ğavvās-ı ğaḫīḫatdūr bu deryāya dalar” (SÇ. vr. 145^b, H.vr.14^a, M.vr.10^a) örneğinde görüldüğü üzere günümüz Türkçesi için dahi kullanımı yanlış ve izahi olmayan örnekler arasındadır. Arapça eklerin kullanımında da tutarsızlık çok fazladır. Örneğin bir yerde “Bi ğamdi’l-lāh²³” (g.35, b.1, SÇ.

²³ Bizce doğrusu “Bi-ğamdi’llāh”dır.

vr.141^a,H.vr.9^a, M.vr.6^b) olarak çeviri yazısı yapılan kelime başka bir yerde “Biğamdillah” (SÇ. vr.146^b, H.vr.15^b,M.vr.11^a) olarak yer almıştır.

Vezin gereği bir beyit ya da mısradaki ulama sebebiyle hece düşmesi yapılması gerekiyorsa anılan hece düşmesinin hangi kural çerçevesinde yapıldığı “izlenilen yöntem” başlığı altında verildikten sonra belirtilen kurala tüm metin boyunca uyulur. Divançede hece düşmesi yapılmış kelimedeki düşen ünlü yerine bazen tırnak işareti konulduğu ve bazen de konulmadığı görülür. Örneğin : “**N’eylesün n’etsün** bugün aşkuñ ucundan aşıkān / Var mıdur bir çāre aña söyleyin ey dostān” (g.83, b.1, SÇ. vr.147^b,H.vr.16^a,M.vr.11^b) beyitinde ünlü düşmesi gösterilmişken, “**Nola** deryā gibi cūş u hürüş eyler ise gönüm/Sedefveş dürr-i irfānum çıka tā taşra²⁴ kānumdan” (g.77, b.2, SÇ. vr.146^b) beyitinde gösterilmemiştir. İlmî bir çalışmada tutarlılık olmalıdır. Ünlü düşmeleri vezin gereği yapıldıysa ve metinde ayrı yazılmış iki kelimenin ulamasını içeriyorsa bunun nasıl gösterileceği yöntem bilgisinde verilmiş olmalıdır. Örneğin her ikisi de ayrı yazılmış olan ancak vezin gereği ulama yapılması gereken “fâ’ilün” tefilesindeki iki kelimenin “nece_eyledi” şeklinde yazılması gibi (Köksal 2012a: 40).

“İle” edat ya da bağlacının herhangi bir ölçüt olmaksızın birkaç imlada yazıldığı görülmektedir: şalātiyla (g.83, b.1,SÇ vr.147^b,H.vr.16^a,M.vr.11^b), kudūmı-la (g.82, b.3, SÇ. vr. 147^b,H.vr.16^a,M.vr.11^b) vb. “İle” edat ya da bağlacının nasıl yazıldığı yöntem bilgisinde verilmiş olmalıydı ve tüm metinde buna uyulmalıydı. Örneğin asıl metinde ayrı yazılmış olan “ile” nin çeviri yazıda da ayrı yazıldığı, yazma eserde bitişik yazılmış olan ancak ayrı yazılması gereken “ile” nin kısa çizgiyle ayrıldığı vb. yöntem kısmında bilgi verilebilirdi.²⁵

Özel adların gösterilmesinde araştırmacı izlediği yöntemi belirtmeli ve buna uymalı, yönteminde bunu belirtmemişse uygulamalarında istikrarlı olmalıdır. Divançede özel adların yazımıyla ilgili bir birlik görülmemektedir. Örneğin Allah’ın isim ve sıfatlarının ilk harfi şu örneklerde küçük harfle yazılmıştır: şamedānī, sübgānī, melik-i müteāl, hālīk (Mukadime, SÇ.vr.135^b, H.vr.1^b,M.vr.1^b), rağmānī, rabbānī (Mukaddime, SÇ. vr.136^a, M. vr.2^a, H.vr.2^a). Celvetilik bir tarikat ismi olarak küçük harfle yazılmıştır: tarīk-i celvetiye, (Mukaddime, SÇ. vr.136^a, M. vr.2^a, H.vr.2^b). Bunun yanı sıra Hızır, Hak kelimeleri büyük harfle yazılmıştır: Hızırveş²⁶ (g.1, b.2, SÇ. vr.136^b, H.vr.3^b, M.vr.2^b), dīdār-ı Çakç (g.2, b.5 SÇ. vr.136^b, H.vr.3^b, M.vr.2^b) Özel adların kullanımı hususunda divançede bir birlikten söz etmek mümkün değildir.

1.4.5.1. İmla ve Transkripsiyon Hatası Örnekleri:

İmla ve transkripsiyonla ilgili karşılaştığımız hataların önce doğruları sonra hatalı kullanımlarına yer verilmiştir. Bunlar şöyle gösterilebilir: **(d)**: rağmeten li’l-ālemīn **(y)**: rağmeten’li’l-ālemīn (g.7, b.2, SÇ. vr.137^b, H.vr.4^a, M.vr.3^a)/ **(d)** gerçi **(y)**: gerçā/ (g.7, b.3, SÇ. vr.137^b, H.vr.4^a,M.vr.3^a)/ **(d)**: hergiz **(y)**: hergīz (g.2, b.3, SÇ. vr.136^b, H.vr.3^b, M.vr.2^b)/ **(d)** çok durur **(y)**: çok-durur (g.81, b.2, SÇ. vr.147^a, H.vr.15^b,

²⁴ Yanlış okunmuş olan kelime tarafımızca düzeltilerek konmuştur.

²⁵ Çok sayıdaki örnekler sınırlı tutulmuştur.

²⁶ Hızır-veş şeklinde yazılan ve tüm metinde ayrı yazımı tercih edilen kullanım tarafımızca bitişik yazılmıştır.

M.vr.11^b)/ (d): āh (y): ah (g.83, b.2, SÇ. vr.147^b, H.vr.16^a, M.vr.11^b)/ (d): tā ki (y):tāki (g.85, b.1, SÇ. vr.147^b)/ (d): hōş (y): ğoş (g.42,b.4, SÇ. vr.142^a, H.vr. 10^a, M.vr.7^b)²⁷

1.4.6. Ayet, Hadis ve Tazminlerin Gösterilmesi

Klâsik edebiyat geleneğimizde iktibas sanatı çerçevesinde âyet, hadis ve kelim-i kibarlar sık sık kullanılmaktadır. Edebî gelenek içinde bunlardan doğrudan ya da dolaylı yararlanıldığı sıklıkla görülür. Gerek mensur gerekse de manzum eserlerde anılan kaynakların anlam dünyası, mana derinliği ve çağrışımlarından istifade edilmektedir. Mananın yanı sıra estetik bakımdan da mevzu bahis olan kaynakların sunduğu katkı göz ardı edilemez. Şairin bir âyeti estetik ve manayı gözeterek beyitine büyük bir ustalıklarla yerleştirmesinin bir başarı olduğu su götürmez bir gerçektir. Anılan kaynaklar hayal, imaj vb. pek çok yönden önemli katkılar sağlamaktadır. Klasik edebiyatın önemli isimlerinin –örneğin Fuzûlî, Nesîmî- iktibas sanatı çerçevesinde çeşitli şekillerde ayetlerden faydalandıkları görülür (Ayan 2012; Çelik 2001). Hadisler de klasik edebiyatın zengin bir kaynağı olmuştur (Kıyçak 2018: 74-79).

Öncelikle Arapça seslerin imlasının nasıl gösterilmesi gerektiği hususunda araştırmacının bir yöntemine sahip olması, bu yöntemine uyması ve yöntemini “izlenilen yöntem” bölümünde açıklaması beklenir. Arapça seslerin imlası hususunda öneriler görülmektedir. Elbette ki her bir önerinin zayıf ve güçlü yanları bulunmakla beraber kanaatimiz bu önerilerin istikrarlı uygulanabilir olmasının daha sağlıklı neticeler vereceğidir. Çaldak’ın (2007: 111-114) bu çerçevedeki önerileri isabetli görülmektedir. Araştırmacının kendi dilinin yanı sıra Arapça ve Farsça bilgisine sahip olması önemli katkı sağlamaktadır. Ünver, iyi bir Türkçe bilgisinin yanısıra Arapça ve Farsça bilgisine de sahip olmayı ilgili mevzularda çalışmanın bir ön şartı olarak görmektedir (Ünver 2008: 48).

Anılan kaynakların neşirde nasıl gösterilmesi gerektiği önemli bir husustur. Bu hususla ilgili olarak farklı tercihler bulunmaktadır. Bunlar: Arap harfli yazımların olduğu gibi korunması, Arap harfli yazımların yanında parantez içinde çeviri yazılarının verilmesi, dipnotta anlamlarının verilmesi, Arapça ifade/unsur hakkında özlü ya da detaylı bilgi verilmesi yahut herhangi bir bilgi verilmemesi (Çaldak 2017: 114). Metin içindeki âyet, hadis ya da kelâm-ı kibarların çeviri yazılarının yapıldıktan sonra dipnotta aslî hallerinin verilmesi, manalarının günümüz Türkçesine aktarılması ve künye bilgilerinin açık surette belirtilmesi faydalı olacaktır. Okuyucu, metin içindeki âyet, hadis ya da kelâm-ı kibarların işlevini yakalamalıdır. Anılan kaynakların mutlaka metin içinde tamamlayıcı, bütünleyici fonksiyonları bulunmaktadır (Çaldak, 2017: 114,115). Eğer eserin tıpkıbasımı çalışmanın sonunda verilmemişse âyet, hadis ya da kelim-i kibarların aslî hâlleri ile dipnotta verilmesi önemli görülmektedir.

1.4.6.1. Ayet

Divançenin Latin harflerine aktarılmış hâlinde âyet, hadis ya da kelim-i kibarların aslî hâlleri, manası ve künyesi verilmemiştir. Meselâ “*ve laḳad kerremnā benī ādem*” (Mukaddime SÇ. vr.135b,H.vr.1^b,M.vr.1^b) âyeti dipnotta sadece “İsrâ/170” olarak verilmiştir. Bir öneri olarak: “*ve laḳad kerremnā benī ādem*” ayeti verildikten

²⁷ Tüm imla hatası örneklerine yer verilmemiştir. İmla hataları ayrı bir yazıya konu olacak kadar çok olduğundan kimi hatalara işaret edilerek konuya dikkat çekilmek istenmiştir.

sonra dipnotta şu bilgilere yer verilebilirdi: “و لقد كَرَّمنا بنى آدم” (Kur’ân Yolu Meâli, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., 2014). Özellikle metin içindeki Arapça ve Farsça usurların işin ehline sorulması ve ehline kontrol edilmesinde büyük fayda görülmektedir. Araştırmacı Arapça bilmiyorsa uzmanına ilgili bölümleri kontrol ettirmesi doğru bir yaklaşım olacaktır. Bunun yanısıra konuyla ilgili yol gösterici kitaplara müracaat etme de araştırmacının anılan çerçevede yapması gereken bir çalışmadır. Örneğin Mehmet Yılmaz’ın (Yılmaz 1992) “Edebiyatımızda İslamî Kaynaklı Sözler” adlı çalışması bu hususta rehber ve doğru okuma ve anlamlandırmaya yardımcı olacak eserlerden biridir.

Divançede âyetlerin yanlış yazılması ileri merhalede bir hata olarak görülebilir. Örneğin “*ülâ’ike ketebe fî kulûbihimi’l-îmân ve eyyede hüm bî- ruğın minğû*” (Mukaddime, SÇ, Vr.135^b, H2^a, M1^b) âyeti divançede yanlış olarak şöyle okunmuştur: “*ülâ’ike kütübün fî kulûbihim el-îmân ve eyyede hüm bî- ruğın minğû.*” Divançede âyetler genellikle koyu yazılarak hangi ayet olduğu dipnotta gösterilmiştir. Ancak “*ve esbağa aleyküm ni’amehu²⁸ zâhireten ve bâşineten*” : وا سبغ عليكم نعمه ظاهره وباطنه ” “Gizli ve açık olarak nimetlerini size bolca ihsan etti (lokman/20).” âyetinin muhtemelen bir âyet olduğu fark edilmemiş ki herhangi bir ayırt edici işaret ve künye gösteren dipnot kullanılmamıştır. “*İnnenî ene-İlâh*” âyeti 26. gazelin 4. beyitinde iktibas olarak kullanılmıştır. (g.26, b.4, SÇ. vr.140^a) Ancak yanlış olarak “*İnnâ anî’l-lâh*” şeklinde okunmuştur.

1.4.6.2. Hadis

Ayetlerden sonra hadislerin de metinde nasıl gösterileceği hususunda farklı uygulamalar bulunmaktadır. Bu yöntemler içerisinde en kullanışlı olarak öncelikle hadis kitabının adı, sonra hadisin bulunduğu bölüm ve sonrasında da hadisin numarasının verildiği yöntem görülmektedir. Aşağıdaki beyit içindeki “*nefsî nefsi*” ifadesinin hadisten bir bölüm olduğu anlaşılmalıdır ve beyit şöyle okunmuştur:

Ĥulûşî göç yarağın et müheyyā
Ki “*nefs-i nefsi*”dür ol demde herkes

İkinci mısradan bir zihaf bulunmaktadır. Beyit şöyle okunmalı ve dipnotta anlamı ile kaynağı gösterilmelidir:

Ĥulûşî göç yarağın et müheyyā
Ki “*nefsî nefsi*”dür ol demde herkes

(g.41,b.5, SÇ. vr.142^a,H.vr.10^a, M.vr.7^a)

Dipnot: نفسى نفسى : “nefsim, nefsim!” (Müslim, İman, 327, (194)) “Kıyamet gününde, herkes kendi günahının telaşına düşeceğinden ‘nefsim, nefsim!’ diyerek pişmanlığını ifade edecektir.”

Aşağıdaki beyit içindeki hadis iktibası: “*Kuntu kenzen*” manası ve kaynağı ile verilmiş olmalıdır:

Ey Ĥulûşî “*kuntu kenzen*” ma’nisini añlayan
Ol bilür ancak nedür insānı ĥalağdan ġarağ
(g.45, b.5, SÇ. vr.142^b,H.vr.10^b, M.vr.7^b)

²⁸ ni’amehu] –SÇ.

Dipnot: كُنْتُ كَنْزًا : “Ben hazine idim” (Aclunî, Keşfu'l-Hafâ, II/132) Kutsî hadisin tamamı şöyledir: “Ben gizli bir hazineydim, bilinmek istedim ve mahlûkatı yarattım.”

1.4.6.3. Tazmin veya Kelâm-ı Kibarlar

Metin içinde “tazmin” edilen beyitlerle ilgili gerekli bilgilerin dipnotta verilmesi faydalı görülmektedir. Çaldak, bunlarla ilgili şu öneride bulunmaktadır: “Alıntılanan manzumenin çeviri yazısı metin içinde; Arap alfabeli yazımı, bibliyografik künyesi, şairin kısa biyografisi, manzumenin konusu, vezni vb bilgiler dipnotta verilmelidir (Çaldak 2017: s.128).” Kelâm-ı kibarlarda da ilgili sözün geçtiği kaynak benzer bir mantık içinde verilebilir.

Ayet ve hadislerin gösterilmesinde Arapça unsur olmaları sebebiyle dil ve imlada uyulması gereken pek çok husus göz önünde bulundurulmalıdır. Genel temayül ve tercihler çerçevesinde kabul gören kullanımlar dikkate alınarak yapılan bir incelemede doğru olduğunu düşündüğümüz ve hatalı /istikrar olmayan kullanımlar birer örnekle bir tablo halinde aşağıda verilmiştir.

Divançedeki Kullanım		Bizim Önerimiz/Uygun gördüğümüz öneri
Âyet	âyet: ve yenşurka'llâhü naşran ~azîzen dipnot:-	âyet: “ve yenşureke'llâhü naşren ~azîzen” dipnot: وينصرك الله نصرًا عزيزًا “Allah sana yüce bir zafer bahşetti (Fetih/3).”
Hadis	hadis: “kunte kenzun” dipnot:-	hadis: “kuntu kenzen” dipnot: كُنْتُ كَنْزًا “Ben hazine idim.” (Aclunî, Keşfu'l-Hafâ, II/132). Kutsî hadisin tamamı şöyledir: “Ben gizli bir hazineydim, bilinmek istedim ve mahlûkatı yarattım.”
Tazmin	tazmin: Derdime dermân aradum derd imiş dermân baña/Kendi özüm bilmege aşlım imiş bürhân baña dipnot:-	tazmin: Derdime dermân aradum derd imiş dermân baña/Kendi özüm bilmege aşlım imiş bürhân baña dipnot: Niyazî Mısırî'nin Divanından iktibas bir beyittir. (g.78, b.1), Kenan Erdoğan (2019), Niyazi-i Mısri Divanı, Ankara: Akçağ.

1.5. Neşre/Çeviri Yazıya Katkı Sağlayan Diğer Unsurlar

1.5.1. Tıpkıbasım

Tıpkıbasımlar yayımlanan bir eserin okuyucu tarafından tâkibi açısından gereklidir. Nâşir tarafından yapılmış hata ya da nâşirin tereddütte kaldığı muğlaklıklar vb.'nin okuyucunun kontrolünden de geçmesi her açıdan faydalı olacaktır. Bunun için de çok nüshalı bir metnin tıpkıbasıma dâhil edilecek nüshasının sağlam, okunaklı, neşirde esas alınmış bir nüsha olması gibi hususlar çerçevesinde kimi özelliklere sahip olması isabetli görülmektedir (Köksal 2012b:201).

Divançede “yazma eser” başlıklı bölümde SÇ nüshasının birkaç varağı verilmiştir. Bir tıpkıbasımda kanaatimizce metnin Latin harflerine aktarılmış hâliyle Arap

harfli yazma eser mukayesesi için nüshanın tamamının verilmesi uygun olacaktır. Latin alfabesine aktarılan SÇ nüshası “nûn” harfinde kesildiği gibi bu durum hiç sorgulanmamış ya da nüshanın eksikliği, tamlığı hakkında herhangi bir bilgi verilmemiştir. Tıpkıbasımda da yazmanın tamamının verilmesinden kaçınılmıştır. Bunun yanı sıra bir terminoloji ortaklığı için ilgili bölüme “yazma eser” yerine “tıpkıbasım” adlandırması daha isabetli olabilir.

1.5.2. Sözlük

Sözlükler bir metin çalışmasının önemli bir bölümüdür. Metnin anlaşılmasına ve üslup çalışmalarına - kullanılan kelimelerin mâhiyeti çerçevesinde- katkı sağlamaktadır. Bir sözlükten beklenen nedir? sorusu da bu bakımdan önemlidir. Sözlükler okuyucunun bilmediği kelimeleri okuyucuya vermelidir. Çok bilindik kelimelerin verilmesi doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Metinde yer alan bilinmedik ya da arkaik kelimelerin sözlükte bulunmaması ise bir sözlük için olumsuz, eksiltici bir durumdur. Metnin doğru okunmuş olduğunun bir göstergesi de aranan kelimelerin sözlükte bulunabilmesidir. Örneğin:

“Eyleme dünyā içün nā-keslere ey dil şapu
İster-iseñ saña açılsun ğağkıkātden şapu”

(g.88, b.1, SÇ. vr.148b, H. vr.17a, M. vr.12a)

beyitinde geçen “tapu” kelimesi sözlükte bulunamamıştır. Tarama sözlüğüne bakılmış olsaydı sözcüğün birkaç anlamı içinde beyitteki bağlam anlamı olan: “yüceltme, saygı” anlamı bulunmuş olacaktı. Yanlış okunduğu için sözlük anlamı da yanlış konulan kelimeler ise meselenin ayrı bir problem alanıdır. Doğru okuma sözlük çalışmasının temelini oluşturmaktadır. Nâşirin/araştırmacının temel sözlüklere bakması gerekir.

1.6. Divançenin Çeviri Yazısının Dışında Kalan Şiirler

Metin neşrinin pek çok katkısından biri de yanlış müelliflere isnad edilen eserler ve kütüphane kataloglarındaki yanlış bilgilerin tespitidir (Arslan 2017: 35). İBB Kütüphanesi'nde Muhammed Hulûsî'ye atfedilen eserler Muhammed Hulûsî'ye ait değildir. Divançenin tespit edilen üç nüshası bulunmaktadır. Divançenin çeviri yazısı tek nüsha (SÇ) üzerinden yapılmıştır. Anılan nüshada yer aldığı halde “nûn” harfindeki şiirlerin bir kısmına ve sonrasındaki şiirlere çeviri yazıda yer verilmemiştir. Bundan dolayı bazı şiirler çeviri yazımı yapılan divançenin dışında kalmıştır. Bu şiirler künye bilgileri ile aşağıda sunulmaktadır:

18. Gazel

- . . . / - . . . / - . . . / - . . .

1. Fikr-i la'li-yâr-ile şûfî dem-â-dem Kevşer iç
Cennet-i gülzâr-ı âb[u] tâbına bağ şeker iç
2. Bez(i)m-i aşğ-ı İlahî cāmını nüş eyledün
Zâhidâ²⁹ uzlet gözet sen ister içme ister iç

²⁹ Zâhidâ] Zâhidi H.

3. Bî-mezâk olur lebünsüz³⁰ şehd [ü] şekker ~âşığa
Dest-i sâkıden şutalum şerbet-i nîlüfer iç
4. ~Ârız-ı dil-dârdan ger reng ile büy almasa³¹
Döstum şerbet-fürüşânlar demezdi ~anber iç
5. Ey Hûlûşî ister-iseñ bulasın ğamdan rehâ
Himmet ile şeyh elinden bir piyâle mül-ter iç³² (H. vr.6^{a-b}, M.vr.4^b)

1.Tahmîs³³

- . . . / - . . . / - . . . / - . . .

1. Âşnâ-yı Çakç olan meyl-i sivâyı³⁴ n'eylesün
~Âşığ-ı ğüsn³⁵ ü cemâl ğayrı hevâyı n'eylesün
Ger şabîb Loqmân imiş ben bî-nevâyı n'eylesün
Derd-i ~aşğa mübtelâ olan devâyı n'eylesün
Miğnet-i ~aşğ aña râğatdur şafâyı n'eylesün
2. Ey göñül şutmağ dilerseñ³⁶ ~âlem-i ~ulvîde il
Sen de kıdsiler gibi kayd-ı ~alâyıkdan kesil
Eyleme dünyâ için hâlk-ile cānâ kâl u³⁷ kıl
Lâ-mekân ilîñde seyrân eyleyen erbâb-ı dil
Bu hârâb-âbâd-ı³⁸ çerh-i bî-vefâyı n'eylesün
3. Nîmetine şükr eder Çakçuñ olur şâğib-ğınâ
Ref~ olur andañ küdürât [u] ğam u vehm [u] ~anâ
Kaş~ eder meylüñ bu dünyâdan olan ehl-i fenâ³⁹
Kaşr-ı kırbe⁴⁰ erişür Çakçıle olan âşnâ
Yüz urup mañlûka ğayrı âşnâyı n'eylesün
4. Şıdķ-ile iñlâş-ile olan begüm Mevlâya kıul

³⁰ Nazal ñ ile yazılması gereken kelime nûn ile yazılmıştır. Yazma eserlerdeki kullanıma bağlı kalınmıştır.

³¹ almasa] alma H.

³² Fıkr-i la~i yâr ile şûfî dem-â-dem kevşer iç/Cennet-i gülzâr-ı âb [u] tâbına baķ şekker iç//Bez(i)m-i ~aşğ-ı İlâhî cāmını nüş eyledüñ/Zâhidâ ~uzlet gözet sen ister içme ister iç //Bî-mezâk olur lebünsüz şehd şekker ~âşığa/Dest-i sâkıden şutalum şerbet-i nîlüfer iç //~Ârız-ı dildârdan ger reng büy alma/Dostum şerbet furüşânlar demezdi ~anber iç//Ey Hûlûşî isteriseñ bulasın ğamdan rehâ/Himmet ile şeyh elinden bir piyâle mül-i ter iç] - SÇ.

³³ Tahmisle ilgili olarak SÇ nüshsında şu bilgiler kayıtlıdır: "İlâhî Güfte-i Şeyh Çakçı Tahmîs-i Şeyh Hûlûşî Kıddise Sirruhu mâ] -H, M; قُدْسِ سِرُّهُ (Sirri kutlu kılınsın) anlamında bir saygı ve dua cümlesidir.

³⁴ sivâyı] sevdâyı H.

³⁵ ~Âşığ-ı ğüsn] ~Âşığ u ğüsn H, M.

³⁶ dileriseñ] isterseñ H, M.

³⁷ u] -H.

³⁸ i] u H, M.

³⁹ fenâ] dil SÇ.

⁴⁰ Kaşr-ı kırbe] Kaşr u kıbre H; Kaşr u kırbe M.

Açılır bāb-ı tecelliden anuñ qalbine yol
 Ey Hūlūśī bu maqāmuñ reh-berini ara bul
 aqqıyā aqqıñ cemālūñ⁴¹ nūrına müstağrağ ol
 Vāśil olan ol maqāma mā-sivāyı n'eylesün
 (SÇ. vr. 148^a, H.vr.16^b-17^a, M.12^a)

85. Gazel

- . - - / - . - - / - . - - / - . -

ĞARFÜ'-L-VĀV⁴²

1. angı dilde žāhir olur ey göñül esrār-ı Hū
 Mā-sivā ekdārını cümle sürer efkār-ı Hū
2. İsteyen ıilm-i ledünniden bugün almağ ħaber
 İbtidā bir mürşid önünde⁴³ ılur iqrār-ı Hū
3. Cümle eşyā zāhidā her dem lisān-ı ğāl-ile
 aqqā tevğid eyleyüp her sözleri eżkār-ı Hū
4. Oldın-ısa źerre deñlü ıaşğ-ı ağdan behre-yāb
 albūñ evi šobšolu olur senüñ⁴⁴ envār-ı Hū
5. Ey Hūlūśī Hū ile qā'im olur bu nüh-felek
 aplamışdur on sekiz biñ ıālemi ešvār-ı Hū
 (SÇ. vr.148^a-148^b, H.17^a, M.vr.12^a)

86. Gazel

- . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Eyleme dünyā içüñ nā-keslere ey dil šapu
 İster-iseñ saña açılısun ğağıqatden apu
2. Tābe-key ey nefis olursun bu hevāya ibtilā
 Geçmedi mi dañı⁴⁵ gönlüñden senüñ bu ārzū
3. Yumağā çirk-āb-ı ıışyānı göñülden sālikā
 Gözlerinüñ anlu yaşıñdan gerek saña vuzū
4. Bāğçe-i gülzār-ı Rağmāndan alanlar şemmeyi⁴⁶
 Tā ebed bāķi alur anuñ dimāğunda o bū
5. Ey Hūlūśī cümle eşyā çünki hālik şübhesüz⁴⁷
 Bir gün evvel sa'y ide gör aqqā isterseñ⁴⁸ rücū

⁴¹ cemālūñ] cemāli SÇ.

⁴² Ğarfü'l-vāv] faşlu'l-vāv SÇ.

⁴³ (ñ) ile yazılan kelime tüm nüshalarda "nün" ile yazılmıştır.

⁴⁴ senüñ] -H, M.

⁴⁵ dañı] - SÇ.

⁴⁶ şemmi] şemme SÇ.

⁴⁷ şübhesüz] şübhe yok SÇ.

(SÇ. vr.148^b,H.vr.17^a-17^b,M.vr.12^a)**87. Gazel**

- . . . / - . . . / - . . . / - . . .

ĞARFÜ'L-HĀ

1. Cām-ı ʿaşkı nūş edenler šāğar-ı tevğíd ile
Oldılar mest-i ebed bu dāver-i tevğíd ile
2. Micmer-i ʿālemde yaqmağa enāniyyet özün
İster-iseñ sālīkā yaq ağker⁴⁹-i tevğíd ile
3. Neşve-i feyz-i ğaķıķatden olursun kām-yāb
Ķalb evini nūr edersin hāver-i tevğíd ile
4. Miğnet [ü] ekdār-ı ʿālemden rehā-yāb oldılar
Eyleyen göñlüñ mücellā yāver-i⁵⁰ tevğíd ile
5. Ey Ĥulūšī ʿaşq-ı Ķaķķı kendüye eyle refīķ
Tā ki yolını bulasın sāğar-ı tevğíd ile

(SÇ. vr.148^b,H.vr.17^b,M.vr.12^b)**88. Gazel**

- . . . / - . . . / - . . . / - . . .

1. Ĥāne-i dilde kaçan kim ʿaşq [bir] mihmān ola
Ĥʿān-ı elšāf-ı İllāhiden aña iğsān ola
2. Ķatrede deryāyı bul deryāda añla Ķatreyi
Ķalma bu kışır içre tā ki bildüğün ʿirfān ola
3. İñtiyār ile Ķabūl eden bugün faķruñ yoluñ
ʿĀlem-i maʿnide yārūñ⁵¹ bir ulu sulšān ola
4. Nīst ü hestūñ⁵² Ķaydını terk eylesünler sālīkā
Gördüğü Ķaķ baķduğı hep āyet-i Rağmān ola
5. Ey Ĥulūšī ister-iseñ añlamağa kendüni⁵³
Bende ol bir mürşide kim ʿārif-i devrān ola

(SÇ. vr.148^b,H.vr.17^b,M.vr.12^b)**89. Gazel**⁴⁸ isterseñ]edesün SÇ.⁴⁹ ağker]اچك SÇ.⁵⁰ yāver] rüz H; rüz u şeb M.⁵¹ Nüşalarda “yārūñ” olarak geçen kelimenin mana çerçevesinde “yarın” olması da makul ve muhtemeldir.⁵² نسته و هست : var ve yok⁵³ Kendüni kelimesi nüşalarda bazen nūn ile bazen de nazal ñ ile yazılmıştır. Okumalarda metne bağılı kalınmıştır.

. - - - / . - - - / . - - - / . - - -

1. Cemālūñ feyż-**baĥşā**-yı Ĥudādur yā Resūlu'llāh
Çapuñ üftādegāña mültecādur yā Resūlu'llāh
2. Şulū~-ı pertevi ğüsnūñ giderdi žulmet-i cehli
Anuñçün ʿāleme nūruñ cilādur yā Resūlu'llāh
3. Sen ol sulşān-ı server şāh-ı ʿālemsin ki çapuñda
Cihān sulşānları cümle gedādur yā Resūlu'llāh
4. N'ola nāmūs-ı ekber olsa⁵⁴ medġinde senūñ ʿāciz
Ki zírā vaşfuñ eden kibriyādur yā Resūlu'llāh⁵⁵
5. Ĥulūşí cümleñüñ üftādesidür ümmetūñ içre
Çapuña yüz sürüp ʿafvuñ recādur yā⁵⁶ Resūlu'llāh

(SÇ. vr.148^b-149^a,H.vr.17^b-18^a,M.vr.12^b)

90. Gazel

. - - - / . - - - / . - - - / . - - -

1. Gel ey dívāne göñlüm ʿaşq-ı Mevlādan ĥāber söyle
Gel ey pervāneveş yanmış bu mañādan ĥāber söyle
2. Çakıķatden ĥāber aldıñ-ısa baķma bu ekvāna
Geçüp sidreyle Şübí ʿarş-ı a'lādan ĥāber söyle
3. Nedür bil Ādeme⁵⁷ ta'lím olunan ʿ**alleme'I-esmā**⁵⁸
Ĥāberüñ varsa bize bu muʿammādan ĥāber söyle
4. Nedür şol cevher-i mañā ki deryāda olur mestür
Nice gizlü olur deryāda ʿummāndan⁵⁹ ĥāber söyle
5. Ĥulūşí añladuñsa ʿālem-i şuġrānuñ⁶⁰ eşvārın
Nedür ġikmet bize Ādemle Çavvādan ĥāber söyle
(SÇ. vr.149^a, H.vr.18^a, M.vr.12^b)

91. Gazel

- . - - / - . - - / - . - - / - . - -

1. ʿAşq ile geldi gelenler bu cihān şāġrāsına
Yine ʿaşq ile erer kişi begüm Mevlāsına

⁵⁴olsa] ola SÇ.

⁵⁵ Resūlu'llāh] Çabıbu'llāh H, M.

⁵⁶ yā] - H.

⁵⁷ Ādeme] ʿāleme H, M.

⁵⁸ علم آدم الأسماء كلها "Adem'e bütün isimleri öğretti (Bakara / 31)."

⁵⁹ ʿummāndan]deryādan SÇ.

⁶⁰ şuġrānuñ] şāfrānuñ H.

2. Varlığı çünkü hebâdur bu cihānuñ şübhe yok
Pes nice ʿārif olan düşer bunuñ sevdāsına
3. Mansıb-ı dünyā dedüğüñ şanma olur pāy-dār
ʿİzzet-i naşbı yetişmez ʿazli vāveylāsına
4. Māt eder bir cāmla begüm nice ākılları
Gör felek nice kıtar ağuyı her bir şāsına
5. Āb-ı tevbeyle Hūlūşî kendüñi pāk idegör
Tā olasin Ğazretüñ ğarķ rağmet-i deryāsına
(SÇ. vr.149a,H.vr.18^a,M.vr.13^a)

2.Tahmīs ⁶¹

-.--/-.--/-.--/-.-

1. Ey veren tāc u⁶² külāhı kendüye revnaķ dede
Şanma tecridi hemān olmak durur çaylaķ dede
Žāhirüñ bāşınına uymaz senüñ alçaķ dede
Ey ğam-ı dünyā vü ʿuķbāyı yiyen ađmaķ dede
Sidre-i feyz-i Hūdāya ermeyen alçaķ dede
2. ʿĀşıķuñ ķalbinde evvel derd-i ʿaşķ-ı mihmān gerek
Gözleri giryān her dem cigeri büryān gerek
Şemʿ-i ʿaşķda yanmada pervāneveş sūzān gerek
Terk-i dünyā terk-i ʿuķbā terk-i cism ü cān gerek
Çār terk etmek degül tācı hüner ancaķ dede
3. Tābe-key göñlüñ olur kıyd-ı rūsūmiyyet senüñ
Saʿy-ı ʿirfān etmede bildüm ķuşūriyyet senüñ
Bāb-ı Ğaķ meftūğ velí bʿud u⁶³ ğusūliyyet senüñ
Žāhirüñ vırān edüp terk-i ʿubūdiyyet senüñ
Bāşınında yok teveccüh źerre ey aylak dede
4. Ey veren kend'özine şevķ-ı mağabbet cünbişi
Nice bir daʿvā ile kendüñe urursun şişi
Bir zamāna ķalmışuz añla sülūk-ı dervişî
Tekyegāh-ı dünyāda yok borısın çalmaķ işi
Kimsenüñ ķulađına girmez bugün laķlaķ dede

⁶¹ Başlık tarafımızca eklendi. Şiirin bir tahmis olduğu ŞÇ'de şöyle kayıtlıdır: "Güfte-i Ğaķķı Tahmīsü'l-Müʿellifühü ķuddise sirruhümā."

⁶² u] -SÇ.

⁶³ u] - H, M.

5. Ey Hûlûsî⁶⁴ fahîrdan maķşûd bil ŝoymaķ seni
Daĥı çirk-âb-ı mecâzîden hemîn yumaķ seni
Kendi kendini⁶⁵ yitirmiŝsin ĝaraż bulmaķ seni
Pirinüñ irŝâdı ŝimdi ĥalvete koymaķ seni
Yüzüñe baķmaz anın-çün Ğaķķı ey ablaķ dede
(SÇçvr.149^a, H.vr.18^a-18^b, M.vr.13^a)

92. Gazel

~Ale'l-fevr (...)Ķurrâ Efendi'ye Nażiredür

. - - - / . - - - / . - - - / . - - -

1. Göñül zevrâķını deryâya ŝaldum ~aŝķ-ı yâr-ile
~Aceb gird-âba düŝdüm bu muĥâlif rûzgâr-ile
2. Ne mihrinden ne mâhından göñül kesb-i neŝâŝ eyler
Bu hengâmda şeb u rûz geçürüpdür âh[u] zâr-ile
3. Recâ~i vaŝl içün ol ŝâh-ı ĝüsne ~arz-ı ĝâl etdüm
Maĝalli yoķ dedi mîve bulunmaz der-kenâr-ile
4. Beni âvâre etdi izŝirârı ol ŝaçı Leylâ
Demeñ Mecnûna düŝdi ŝaĝlara ol iĥtiyâr-ile
5. Hediye hem nażire olmaĝa Ķurrâ Efendiye
Hûlûsî söyledi bu ŝi'ri aña i'tizâr-ile⁶⁶ (SÇ. vr.149^a)

93. Gazel

. - - - / . - - - / . - - - / . - - -

1. Eder mi'râc rûĝânî kişi beş vaķt namâz-ile
Siler Ķalbindeki pası kişi beş vaķt namâz-ile
2. Namâzdur mü'minüñ ĝâli n'edersin şol Ķuru Ķâlî
Edermiŝ menzilüñ ~âlî kişi beş vaķt namâz-ile
3. Hûlûŝ eyle ~ibâdetde Ķoma kendüyi⁶⁷ ĝafletde
Oturur bâb-ı Ķurbetde kişi beş vaķt namâz-ile
4. Namâzın eyleme Ķâŝır yüzün it Ka~beye nâżır
Bulurmiŝ cenneti ĝâżır kiŝi beŝ vaķt namâz-ile
5. Hûlûşî pâk eden özin açar Ķalbindeki gözün

⁶⁴ Ey Hûlûsî] şol libâs-ı SÇ.

⁶⁵ Kendi kendini] Kendü kendüni SÇ.

⁶⁶ ~Ale'l-fevr (...)Ķurrâ Efendi'ye Nażiredür: Göñül zevrâķını deryâya ŝaldum ~aŝķ-ı yâr-ile/~Aceb gird-âba düŝdüm bu muĥâlif rûzgâr-ile//Ne mihrinden ne mâhından göñül kesb-i neŝâŝ eyler/Bu hengâmda ŝeb u rûz geçürüpdür âh [u]zâr-ile//Recâ~i vaŝl içün ol ŝâh-ı ĝüsne ~arz-ı ĝâl etdüm/Maĝalli yoķ dedi mîve bulunmaz der-kenâr-ile//Beni âvâre etdi izŝirârı ol ŝaçı Leylâ/Demeñ Mecnûna düŝdi ŝaĝlara ol iĥtiyâr-ile//Hediye hem nażire olmaĝa Ķurrâ Efendiye /Hûlûŝî söyledi bu ŝi'ri aña i'tizâr-ile] –H, M.

⁶⁷ kendüyi] kendüni H.

Görür vuşlatda⁶⁸ kend'öziñ kişi beş vaqt namāz-ile
(SÇ. vr.149^b, H.vr.149^b-19^a, M.vr.13^b)

94. Gazel

---/-.../---/-...-

1. Ey kend'öziñ yitüreñ cism ile cān içinde
Dām oldı bu vücūd ıalduñ zindān içinde⁶⁹
2. Aşlını ger ararsın “nefehtü fihi min rüğ”⁷⁰
Fer'ũñ ise žuhūru kevn [ü] mekān içinde
3. Nāle vü āh zārum n'ola şutsa cihānı⁷¹
Bir ğarībem ki ıaldum berr ü yaban içinde
4. Muşġaf-ı ħaşş-ı Bārı ders edelü zāhidā
Añlandı cümle esrār nedür Qur'ān içinde⁷²
5. Dört kitābuñ nüketesi Fātiğada gizlūdür
Tefsirini dilerseñ oıı Furıān içinde⁷³
6. Biñ bir ismüñ tecellisiyle döner bu ekvān⁷⁴
Bu ma'nā ħod-nümāyān bellü 'irfān içinde⁷⁵
7. İster-iseñ Ĥulūśı ıoıımağā büy-ı 'irfān⁷⁶
Oıı ledünnı 'ilmüñ bu gülsitān içinde
(SÇ. vr.149b-150a,H.vr.19^a, M.vr.13^b)

1. 7'li Hece Ölçüsünde Bir Şiir

1. Aşı-ı ıaııa 'āşıılar
Gel edelüm žikru'llāh

Ey sinesi yanıkılar
Gel edelüm žikru'llāh
2. Bir ġalkāda olalum
'Aşı u⁷⁷ ževıkle dolalum

ıaı rızāsın bulalum
Gel edelüm žikru'llāh

⁶⁸vuşlatda] kendüde H, M.

⁶⁹İkinci mısırada vezin aksamışır.

⁷⁰“onun içine ruhumdan üfledim (Hicr /29).”

⁷¹Vezin aksamışır.

⁷²Muşġaf-ı ħaşş-ı Bārı ders edelü zāhidā/Añlandı cümle esrār nedür Qur'ān içinde] –SÇ.

⁷³Vezin aksamışır.

⁷⁴Vezin aksamışır.

⁷⁵Biñ bir ismüñ tecellisiyle döner bu ekvān/Bu ma'nā ħod-nümāyān bellü 'irfān içinde] -H, M.;

Beyitte vezin aksamışır.

⁷⁶Vezin aksamışır.

⁷⁷u]- M, H.

3. Çak žikrini ey derviş
Eyleyelüm⁷⁸ yaz u kış
Göñülden gitsün teşvîş
Gel edelüm žikru'llâh
4. ~Ăşıkça budur himmet
Eyleye Çakça ğürmet
Resüle olan ümmet
Gel edelüm žikru'llâh
5. Ey Hülüşî-i derdmend
Kendü kendüñe kı⁷⁹ pend⁸⁰
Geçmeden boyna kemend
Gel edelüm žikru'llâh

(SÇ. vr.150^a,H.vr.19^a,M.vr.13^b)

95. Gazel

. - - - / . - - - / . - - - / . - - -

1. Bu celvet-hâne yañi mesken-i ehl-i fenâfi'llâh
Cilâ-yı kalb-i süllâk için oldı cây⁸¹-ı hoş dil-hâh
2. Şol iki ğurfeler kim kıbletu'llâha olur nâžır
İki ~âbide beñzer kim şalât üzre olur her gâh
3. Eger âräyiş-i naşsuñ dilâ ehl-i behişt görse
Der idi şübhesüz aña budur cây-ı beķâbi'llâh
4. Çün itmâmi müyesser oldı bu zîbâ dil-ârânuñ
~İnân-ı şab~umi şarf eyledüm târiñ-i nâ-gâh
5. Tefekkürde iken bu mısra~ı hâtif edüp ilhâm
Şafâ-baňş oldı ehl-i dil için bu dil-rübâ dergâh
(SÇ. vr.150^a,H.vr.19^b-19^a,M.vr.13^b)

96. Gazel

. - - - / . - - - / . - -

ÇARFÜ'L-LÂM-ELİF⁸²

1. Şehâdetden žuhür eylerse ger lâ
Saña lâyiķ edesüz nefy-i illâ

⁷⁸ eyleyelüm] eyleyeler SÇ.

⁷⁹ kı] -SÇ.

⁸⁰ pend] bend H.

⁸¹ cây]-H, M.

⁸² Çarfü'l-lâmelif] faşlü'l- lâm-elif SÇ.

2. Selāmet bulmağa şūfān-ı şirkden
Sefīnedür hemān isbāt-ı illā
3. Saʿādetle geçe ʿömrüñ dilerseñ
Dime Çak sözi gūş etdikde illā⁸³
4. Nažar kılanlar eşyāya bilürler
Cemʿisi fānīdür žātu'llāh illā
5. Hūlūşī eyler-iseñ⁸⁴ Çakķı⁸⁵ tevgūd
Dilinde žāhir olsun lādan illā
(SÇ.vr.150^a,H.vr.19^b,M.vr.14^a)

97. Gazel

ÇARFÜ'L-YĀ⁸⁶

- . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Çvāb-ı ğafletden gözüm bir demde bīdār olmadı
Nefs-i bed-ĥvāh etdigi işlere bīdār olmadı
2. Olmadı ʿaqlum baña⁸⁷ hem-rāh Çakķa varmağa
Ya n'edem isti'dādımı baña vefādār olmadı
3. Ben dilerdüm ʿaşķ elinden bir kadeğ nūş etmegi
Līk göñlüm uymadı baña hevā-dār olmadı
4. Kōķmadıñ⁸⁸ bu gülsitāndan ey göñül bŷy-ı murād
ʿAndelīb gibi işiñ leyl ü nehār zār olmadı
5. Ey Hūlūşī ʿārif-iseñ⁸⁹ derd-i ʿaşķda⁹⁰ ağlama
ʿAşķa derd [ü] enīnden ğayrısı yār olmadı
(SÇ. vr.150^a-150^b,H.vr.19^b,M.vr.14^a)

98. Gazel

- . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Mevşil-i feyz-i ğakīķatdūr šarīķ-i Celvetī
Rāʿī-i rāh-ı šerīʿatdūr šarīķ-i Celvetī
2. Mīve-i ʿirfāndan olmaķ diler-iseñ ğişşemend
Bāğçe-i naĥl-i hidāyetdūr šarīķ-i Celvetī

⁸³ ى), istisna harfidir. “-den başka, hariç, dışında” anlamlarına gelir.

⁸⁴ eyleriseñ] dileriseñ H.

⁸⁵ Çakķı] Çakķa H, M.

⁸⁶ Çarfü'l-yā] faşlu'l-yā~ SÇ.

⁸⁷ -] yār SÇ.

⁸⁸ Kōķmadıñ] kōķmadıñ SÇ, H.

⁸⁹ ʿārifiseñ] ʿārifinüñ M, H.

⁹⁰ ʿaşķda] ʿaşķından H, M.

3. Ekser-i ehl-i sülûki muttakî şâğib-şalâğ
Ğâşılı Ğağğa delâletdür şarîk-i Celvetî
4. Şıdık-ıla bu yola gir olmak dilersen behremend
Melce-i ehl-i saâdetdür şarîk-i Celvetî
5. Pây-ı himmetle Hülûşî baş kadem bu meclise
Mecma-i ehl-i velâyetdür şarîk-i Celvetî
(SÇ. vr.150^b,H.vr.20^a,M.vr.14^a)

99. Gazel

- . - - / - . - - - / - . - - - / - . - -

1. Ey gönül kaldur seğer vaktinde hâb-ı ğafleti
Şevk-ile eyle ibâdet tâ bulasın vuşlatı
2. Âb-ı ğayvân⁹¹ ister-iseñ žulmet-i şebde ara
Ğızr u İlyâs gibi deñ et sen de⁹² hâb-ı râğatı
3. Âb-ı luşfuñ bañş eder her şubğgâhda feyz-i Ğağ
Nice⁹³ aşîleri pāk eyler⁹⁴ seğerüñ rağmeti
4. Olma⁹⁵ âlûde-i işyân hâb-ı ğafletle⁹⁶ gözüm
Ğaflet uyñusuyla etdüñ kendi nefsuñ nekbeti
5. Ey Hülûşî her seğer meh-tâb gibi aç gözlerüñ
İster-iseñ bulasın iki cihânda devleti
(SÇ. vr.150^b,H.vr.20^a,M.vr.14^a)

100. Gazel

- . - - / - . - - - / - . - - - / - . - -

1. Şâlib-i şevk-ı Hudânuñ derd olur ser-mâyesi
Miğnet ü renc ü taâbdür⁹⁷ kesb-i aşkuñ mâyesi
2. Aşk bir evc-i hümâ-pervâzdur kim žıllınuñ
Kime kim düşse olur dârında rifâat sâyesi
3. Şabr eden fağra tağammül eyleyen miğnetlere
Bir ulu sulşân olur yarınki âlî pâyesi
4. Eş-şalâ^{98 99} gelsün mi aşk[ı] nüş eden âriflere

⁹¹ âb-ı ğayvân] âb u ğayvân M, H.

⁹² Sen de] –SÇ.

⁹³ nice]keşur SÇ.

⁹⁴ eyler]eder SÇ.

⁹⁵ olma] olmağa M, olmak H.

⁹⁶ ğafletle] ğaflet SÇ.

⁹⁷ taâbdür] taâbbüd SÇ.

⁹⁸ Eş-şalâ] Eş-şalât SÇ.

Tā ebed medğūş olur bu meclisüñ mestānesi

5. Söz tamām oldı Hūlūşī erdi encāma kelām
Oldı dīvānuñ¹⁰⁰ šedefveş cevherüñ dürdānesi
(SÇ. vr.150^b,H.vr.20^a,M.vr.14^b)

1. Terkib-Bend¹⁰¹

(- . - -). . . - / . . . - / . . . - / . . . - (- -)

1. Ğūş kııl sözimi ey şālib-i esrār-ı maķāl
Yārūm hāşiruma geldi neden böyle melāl
~Āķıl isen bu fenāya şaķın olma şālib
Yoķ šebātı ki anuñla edesin kesb-i me~āl
Eyle endişe ~aceb n'olsa gerek ~aķıbetüñ
Tābe-key ğaflet ile kendüñe eylersin āl
Bāde-i naĥvet ile geçmededür eyyāmuñ
Ārzū-yı dil ise etmededür ceng ü cidāl
Gün-be-gün bulmadadur cümle tenezzül a~żā
Şūl-ı ~ömr ise saña yapmadadur özge ĥayāl
Sen murād üzre daĥı nā~il-i kām olmaz[i]din
Bezmi maķşūdına senüñ erişür nice zevāl
Bir iki gün seni besler ki olasın şāliġ ekl
Yoĥsa bu çerĥ-i deni kimseye eyler mi nevāl¹⁰²
Görmedüm gülşen-i ~ālemde hele bir gül kim
Olmaya ĥār-ı ğam-ı miġnet elinden pāmāl
Var ise zehr ile¹⁰³ ālūdedür bünyāduñ¹⁰⁴
Kim girerse içine çekmelüdür bunca kelāl
Nice olmaya belā mecma~[i] bu dār-ı belā
Sicn-i mü~min der idi aña Resūl-i müte~āl

~Āķıle lāyık olan dünyayı terk etmekdür
Āĥiret bulıcidur zādını cem~ etmekdür

2. ~İlm ü ğikmetle eger olsa Felāşūn-ı zamān
Yine cellād-ı ecelden bulamaz zerre amān
Diñle aġvāl-i perişānumı taķrır edeyüm
Çekeyüm silk-i beyāna yine bir tāze zebān
Yazayum her saşırın ĥāme-i müjgānım[i]la
Çeşm-i ĥūn-āb-ile olam aña rıġ-efşān¹⁰⁵
Dūd-ı āhum ile cedvel edeyüm eşrāfuñ
Tā ki sūz-ı dilüme her varaķı ola nişān

⁹⁹ الصلاة kelimesi “dua, çağrı, namaz” gibi anlamlara gelmektedir. beyitte “çağrı” anlamı daha güçlü görülmektedir.

¹⁰⁰ dīvānuñ] dīvāne H.

¹⁰¹ Nazım biçiminin adı tarafımızca eklenmiştir.

¹⁰² nevāl] zevāl H.

¹⁰³ ile]-M.

¹⁰⁴ Vezin aksamıştır.

¹⁰⁵ Vezin aksamıştır.

Añı tağrır edeyüm mecmû'a-yı síneme tâ
 Her nigâhında aça çeşm-i nemümden kara kıan
 Biline tâ ki vefât eden pederümden oldı¹⁰⁶
 Kıubbe-i heft-semâ başuma her dem zindân¹⁰⁷
 Ya kıübâsâ yeridür ben de kıılırsam zârı¹⁰⁸
 Pederümden beni yâd eyledi bu devr-i zamân
 Bir âzíz idi ki mişlin bulamaz âlemde
 Âftâb eyler-ise geşt aklıım-i cihân
 Güleşen-i Celvetide bir gül idi zâtı anuñ
 Büy-ı güsnine anuñ olmuş-idi hâlkı ğayrân
 Lık taqdır-i Hüdâ böyle imiş çäre nedür
 Esdi evrâkı-ı vücûdına anuñ båd-ı ğazân

Ağla ey dídelerüm kıanlı yaşı ile ağla
 Síneni âteş-i âşk-ile dem-â-dem dâğla

3. N'oldı ol pír-i ğaķıķat o a'zíz-i dānā
 Kıanda iletdüñ anı bu hāberi söyle baña
 Bir âzíz idi ki hâlkı olmuş-idi aña müríd
 Himmet-i feyzi anuñ cümleyi eylerdi ğınā
 Hem-dem-i âsı idi her nefesi cān-baħşı
 Mürde diller bulur idi nefesinden ığyā
 Kıanı ol meclis-i va'zı ki olurdu anda
 Nice üftāde-i bı-çäre günehkāra şifā
 Kıanı ol ğalkā-yı zıkrden ğalāvetle o fey(i)z
 Kıanı ol şevķ[i]le dillerde olan zevķ u şafā
 Kıanı ol ğılm-ile ārāste olan zāt-ı şeríf
 Görmedi kimse zebānında anuñ zerre ašā
 Reh-beri kıutb u zamān¹⁰⁹ Ğaķkıya olmuşdı kıarın
 Almuş idi o âzízden nice kez hāyr du'ā
 Žāhir ü bāşın ile anuñ olup münķadı
 Şeyhüm üstādum odur eyler idi aña senā
 Bāğçe-i Celvetide bülbül idi el-ğāsıl
 Her seğer āh u fiğānı idi zıkr-i Mevlā
 Ölmedin kendi fenā bulmuş-idi âlemde
 Vāşıl-ı Ğaķ oluben kıaşdı idi mülk-i beķā

Geldi çün "irci'î"¹¹⁰ den aña hitāb-ı izzet
 Eyledi rûğını teslím Hüdā bı-minnet

¹⁰⁶ Vezin aksamıştır.

¹⁰⁷ Vezin aksamıştır.

¹⁰⁸ Vezin aksamıştır.

¹⁰⁹ kıutb u zamān: kanaatimizce kıutb-ı zamān olmalıdır.

¹¹⁰ ارجعى "Dön" kelimesinin geçtiği ayetin tamamı şöyledir: ارجعى الى ربك راضية مرضية: "Sen O'ndan razı, O da senden razı olarak Rabbine dön (Fecir/28)".

4. Nice cān vermeye daʿvetçisi çün ƒazret ola
 Nice fūrkatde ƒalur dil ki eger vuŒlat ola
 Nice bu fāniye meyl ede begüm ʿāƒıllar
 Ger maƒāmını yarın bilür-iken cennet ola
 Yā İlahî saña her ğāliyle budur dilegüm
 İki ʿālemde baña ʿizzet-ile rifʿat ola
 Feyz-i ƒudsüñle beni eyle murāda vāŒıl
 Beni güm-kerde-i rāh etme iŒüm fūrkat ola
 Hem civār ile ğabibine maƒām-ı pederi
 ʿİzzet ü rifʿat-ile aña bu devlet ola¹¹¹
 Erdi encāma bu merŒiyye HūlūŒî çünkim
 Aña Œāyeste budur tārihine himmet ola
 Ben tefekkürde iken miŒraʿ-ı tārihin anuñ
 Dedi hātıf rüğ-ı pāk-i pedere raĒmet ola

Feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilāt¹¹²

Vere Allāh Teʿālā aña ʿālî derecāt¹¹³

¹¹¹ Vezin aksamıŒtır.

¹¹² Vezin aksamıŒtır.

¹¹³ Ğüş ƒıl sözimi ey Œālib-i esrār-ı maƒāl/ Yārüm hāŒıruma geldi neden böyle melāl//Āƒıl isen bu fenāya Œaƒın olma Œālib/Yoƒ sebāti ki anuñla edesin kesb-i meʿāl//Eyle endiŒe ʿaceb n'olsa gerek ʿaƒıbetüñ/Tābe-key ğaflet ile kendüñe eylersin āl//Bāde-i naħvet ile geçmededür eyyāmuñ/Ārzü-yı dil ise etmededür ceng ü cidāl//Ğün-be-Ğün bulmadadır cümle tenezzül aʿzā/Œül-ı ʿömr ise saña yapmadadır özge hāyāl//Sen murād üzre dañı nāʿil-i kām olmaz[i]din/ Bezm-i maƒŒūdına senüñ iriŒür nice zevāl//Bir iki Ğün seni besler ki olasın ŒāliĒ ekl/Yoñsa bu çerh-i deni kimseye eyle mi nevāl//Görmedüm ğülŒen-i ʿālemde hele bir ğül kim/Olmaya hār-ı ğam-ı miĒnet elinden pāmāl//Var ise zehr ile ālūdedür bünyāduñ/Kim girerse içine çekmelüdüdür bunca kelāl//Nice olmaya belā mecmaʿ[i] bu dār-ı belā/Sicn-i müʿmin der idi aña Resül-i müteʿāl//Āƒıle lāyık olan dünyāyı terk etmedür/Āñiret bulıcidur zādını cemʿ etmedür//İlm ü ğikmetle eger olsa FelāŒün-ı zamān/Yine cellād-ı ecelden bulamaz źerre amān//Diñle aĒvāl-i perišānumı taƒrır edeyüm/Çekeyüm silk-i beyāna yine bir tāze zebān//Yazayum her saŒırın hāme-i müĒgānım[i]la/ ÇeŒm-i hūn-āb-ile olam aña riĒ-efŒān//Dūd-ı āhum ile cedvel edeyüm eŒrāfuñ/Tā ki sūz-ı dilüme her varaƒı ola niŒān//Añı taĒrır edeyüm mecmūʿa-yı sīneme tā/Her niĒāhında aƒa çeŒm-i nemümden ƒara ƒan//Biline tā ki vefāt eden pederümden oldi/ƒubbe-i heft-semā baŒuma her dem zindān//Yaʿƒübāsā yeridür ben de ƒılursam zārı/Pederümden beni yād eyledi bu devr-i zamān//Bir ʿaziz idi ki miŒlin bulamaz ʿālemde/Āftāb eyle-ise geŒt aƒālīm-i cihān//ĒülŒen-i Celvetide bir ğül idi zātı anuñ/Büy-ı ğüsnine anuñ olmuŒ-idi hālƒ hāyran//Lík taƒdır-i Hūdā böyle imiŒ çāre nedür/Esdı evrāƒ-ı vücūdına anuñ bād-ı ğazān//AĒla ey didelerüm ƒanlı yaŒ ile aĒla/Sīneni āteŒ-i ʿaŒƒ-ile dem-ā-dem daĒla//N'oldı ol pır-i ğaƒıƒat o aʿziz-i dānā/ƒanda iletüñ anı bu hāberi söyle baña//Bir ʿaziz idi ki hālƒ olmuŒ-idi aña mürid/Himmet-i feyzi anuñ cümleyi eylerdi Ēinā//Hem-dem-i ʿisı idi her nefesi cān-baħŒı/Mürde diller bulur idi nefesinden iĒyā//ƒanı ol meclis-i vaʿzi ki olurdi anda/Nice üftāde-i bī-çāre günehkāra Œifā//ƒanı ol ğalƒa-yı zıkrden ğalāvetle o fey(i)z/ƒanı ol Œevƒ(i)le dillerde olan zevƒ u Œafā//ƒanı ol ğilm-ile ārāste olan zāt-ı Œerif/Görmedi kimse zebānında anuñ źerre aŒā// Reh-beri ƒutb u zamān ƒaƒƒıya olmuŒdı ƒarın/AlmuŒ idi o ʿazizden nice kez hāyır duʿā//Zāhir ü bāŒın ile anuñ olup münƒādı/Œeyhüm üstādum odur eyle idi aña Œenā//BaĒçe-i Celvetide bülbül idi el-ĒāŒı/Her seĒer āh u ĒĒānı idi zıkr-i Mevlā//Ölmedin kendi fenā bulmuŒ-idi ʿālemde/VāŒıl-ı ƒaƒ oluben ƒaŒdı idi mülk-i beƒā//Geldi çün "irciʿi"¹¹³ den aña hītāb-ı ʿizzet /Eyledi rüĒını teslīm-i Hūdā bī-

(H.vr.20^b-21^a-21^b,M.vr.15^a-15^b-16^a)

Sonuç

Metin neşrinin esas ve usullerinin tüm ilmî neşirlerde uygulanması gereklidir. Hulûsî'nin İBB'de kayıtlı olduğu belirtilen iki nüshası Hulûsî'nin değildir. Kayıt ve kaynak bilgilerine her zaman itibar edilmemeli, eserin aslı görülmeden kaynaklarda sunulan bilgilere bağlı kalınarak ya da güvenilerek bilgi aktarımı yapılmamalıdır.

Muhammed Hulûsî'nin divançesinin çeviri yazısı tüm nüshalar görülmeden yapılmıştır. Tek nüsha üzerinden yapılan çeviri yazı sonucunda divançede olması gereken kimi manzumeler çeviri yazının dışında kalmıştır. Divançenin çeviri yazısında eksik olduğu tespit edilen "21"şiiir yer almaktadır. Alfabetik sıra takip eden divançenin çeviri yazısı "nûn" harfinde (bir kısmı hariç) bırakılmıştır. Nûn harfi sonrasında önemli bir yekûn tutacak kadar şiiir bulunmaktadır. 1 terhib-bend, 2 tahmis, 17 gazel ve hece ölçüsüyle yazılmış bir şiiir çeviri yazısı yapılan divançenin dışında kalmıştır

Doğru okuma ve çeviri yazı neşrin ilk basamağıdır. Divançede görülen kimi okuma hatalarına işaret edilmiş ve doğrusu belirtilmiştir. Metin tamiri neşirde oldukça önemli ve gerekli bir çalışmadır. Ancak tamirin belli gerekler ve usuller çerçevesinde yapılması önem arz etmektedir. Divançenin çeviri yazısında nüshaların tamamını görmemiş olmadan kaynaklanan bir tamir çabasının gereksizliği bulunmaktadır. Ayet, hadis ve kelâm-ı kibarların metin içinde çeviri yazısı yapıldıktan sonra aslî halleri dipnotta gösterilmeli ve künye bilgilerine ayet, hadis ve kelâm-ı kibar oluşlarına göre belli metodlar çerçevesinde yer verilmelidir. Tıpkıbasım okuyucunun takip edebileceği, özellik bakımından birden çok nüsha içinde en üstün olan bir nüshadan seçilmelidir. Divançede birkaç varağın bu başlık altında verilmesi ilmî bir tavır değildir. Sözlük okuyucuya yardım edecek nitelikte olmalı, aranan kelimeler bulunabilmelidir. Çok basit kelimeler ise konmamalıdır. Divançenin sözlüğünde aranan kelimelerin bulunamaması, yanlış okunan kelimelerin anlamlarının da yanlış olarak sözlüğe konması bir sözlükten beklenenleri karşılamamaktadır.

Günümüze ulaşan eski kültüre ait dil yadigârlarının ayırım yapılmaksızın günümüz harflerine aktarılması gerekliliği açıkça ortadadır. Anılan aktarım ise belli metodlar çerçevesinde yapılmalıdır. Yazma bir eserin birden çok nüshası mevcutsa tenkitli metin usulleri ile söz konusu eserin neşredilmesi gerekmektedir. Bu çerçevede yapılmayan bir çalışma, araştırma ya da inceleme büyük ölçüde eksik ya da yanlış olacaktır. Muhammed Hulûsî'nin tasavvuf geleneğinin bir meyvesi olan eserinin tenkitli metninin oluşturulması, dil içi çevirisinin yapılması gerekli görülmektedir.

---

minnet///Nice cân vermeye da`vetçisi çün Çazret ola/Nice fûrkatde kalur dil ki eger vuşlat
ola//Nice bu fânîye meyl ede begim ʔâkıller /Ger maqâmını yarın bilür-iken cennet ola//Yâ İlâhî
saña her gâliyle budur dilegüm/İki ʔâlemde baña ʔizzet-ile rif`at ola//Feyz-i kudûñle beni eyle
murâda vâsîl//Beni güm-kerde-i râh etme işüm fûrkat ola//Hem civâr ile gâbîbine maqâm-ı
pederi/ʔzzet ü rif`at-ile aña bu devlet ola//Erdi encâma bu merşîyye Hûlûsî çünkim/Aña şâyeste
budur târifhine himmet ola//Ben tefekkürde iken mişra`-ı târifhin anuñ/Dedi hâtif rûğ-ı pāk-ı
pedere rağmet ola//Fâ`ilâtün[ün] fâ`ilâtün[ün] fâ`ilâtün[ün] fâ`ilât/Vere Allâh Te`âlâ aña ʔâlî
derecât]-SÇ.

KAYNAKLAR

- 'ACLUNÎ, İsmâ'il b. Muhammed (1351) "**Keşfu'l Hafâ**", (II c.), Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî.
- AKKUŞ, Metin (1996), "Nef'i Divanı'nın Metin Tenkidi Öncesi Nüshalar Şeceresinin Tespiti Üzerine", **GÜFEF Sosyal Bilimler Dergisi**, s.1: 63-90
- AKSOYAK, İsmail Hakkı (2007), "Kefeli Hüseyin'in Raz-name Adlı Eserinde Nüsha Ailesi Kurmada İzlenen Yöntem", **II. Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni**, 10-12 Nisan 2006, Kayseri, 635-641.
- AKSOYAK, İsmail Hakkı, "**Hulusî**", Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü, <http://www.turkedebiyat isimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=1157> (Erişim Tarihi: 05.01.2019)
- ARSLAN, Mehmet (2017), "**Metin neşrinde karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerileri**", Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları XII Metin neşri: problemler, tespitler, öneriler, (Hazırlayalar: Hatice Aynur, Müjgân Çakır, Hanife Koncu, Ali Emre Özyıldırım). İstanbul: Klasik Yay.
- ATEŞ, Ahmed (1942), "Metin Tenkidi Hakkında"(Dasitân-ı Tevârih-i Mülûk-i Âl-i Osman Münasebeti ile), **Türkiye Mecmuası**, (VII-VIII. cilt): 253-267.
- AVŞAR, Ziya (2007), "XVII-XVII. Yüzyıla Ait Türkçe Divan Neşirleri", **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**: Talid 5, s.10: 95-130.
- (2008) "Tenkitli Metin Neşrinde İmlâ Sorunu Üzerine Yeni Düşünceler ve Öneriler", **Turkis Studies**: Prof. Dr. İsmail Ünver Adına 3, s.6: 75-111.
- AYAN, Hüseyin (2012), "**Nesîmî Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Türkçe Divanının Tenkitli Metni I,II**", Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.: 567/1.
- AYDEMİR, YAŞAR (2007), "Metin Neşrinde Mecmuaların Rolü ve Karşılaşılan Problemler", **II. Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni**, 10-12 Nisan 2006, Kayseri: 673-685.
- BAĞRIAÇIK, M. Ziya (2007), "XV. Yüzyıla Ait Türkçe Divan Neşirleri", **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, Cilt V, Sayı 9: 221-234.
- BARDAKÇI, Ramazan (2012), "Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Yayımlanmış Divanlar Üzerine-III.", **Türkish Studies**, Volume 7/3: 481-553.
- .....(2013) "Cumhuriyet Döneminde Yayımlanmış Meneviler Üzerine-I", **Türkish Studies**, Volume 8/1: 901-1001.
- BİLKAN, Ali Fuat (1996), "Nabi Divanlarının Nüsha Şecerelendirilmesi", **GÜFEF Sosyal Bilimler Dergisi**, S.1: 91-118.
- BİLTEKİN, Halit (1991), "**Cumhuriyet Döneminde Türkiyede Yayımlanmış Divanlar Üzerine II**", **Türkoloji Dergisi** , s.1: 213-233.
- ÇALDAK, Süleyman (2017), "**Türkçe metin neşirlerinde Arapça ibarelerin aktarımına dair**", Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları XII Metin neşri: problemler, tespitler, öneriler, (Hazırlayalar: Hatice Aynur, Müjgân Çakır, Hanife Koncu, Ali Emre Özyıldırım). İstanbul: Klasik Yay.
- ÇELİK, Nilüfer (2001), "Fuzûlî'nin Türkçe Divanında Geçen Ayetler ve Yorumları" **Elazığ İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S.6: 131-148

- ÇELTİK, Halil (1996), "Tenkitli Metin Yöntemi Açısından Üç Şeyh Galib Divanı", **Bilig**, S.2: 284-289.
- ..... (2007), "**Tenkitli Divan Metinlerinde Nazım Şekilleri Problemleri**", **II. Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni**, 10-12 Nisan 2006, Kayseri: 696-705.
- DİLÇİN, Cem (trhz), "**Yeni Tarama Sözlüğü**", Türk Dil Kurumu Yay.
- DOSAY, Melek ve Remzi Demir (1995), "Bilim Tarihinde Metin Çalışmalarının Önemi", **Felsefe Dünyası**, S.7: 60-69.
- DURMUŞ, İsmail "**Taranskripsiyon**" TDVİA, (41. cilt)
- ERDOĞAN, Kenan (2019), "**Niyazi-i Mısri Divanı**", Ankara: Akçağ.
- GENÇ, İlhan (2007), "**Edebiyat Bilimi Kuramlar, Akımlar, Yöntemler**", İzmir: Kanyılmaz Matbaası.
- HORATA, Osman (1992), "Klasik Edebiyatımıza Ait Metnlerin Neşrinde Karşılaşılan İmlâ ile İlgili bazı problemler", **İLESAM, I. Eski Türk Edebiyatı Kollojumu**, Ankara.
- GÖKYAY, Orhan Şaik (1995) "**Eski, Yeni ve Ötesi**", İstanbul: İletişim Yay., 67-72.
- İLAYDIN, Hikmet (1972), "Metin Sağlamlığı Sorunu", **Türk Dili**, (XVI.cilt), S.250: 286-291.
- İNCE, Adnan (1992), "Tenkitli Metin Kurmada Karşılaşılan Güçlükler ve Çözüm Önerileri", **İLESAM. I. Eski Türk Edebiyatı Kollojumu**, Ankara.
- İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu** (1967), İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, (III. cilt).
- KAVAKÇI, Yusuf Ziya (1982), "**İslâm Araştırmalarında Usûl**", Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yay.
- KILIÇ, Atabey (2004), "Günümüzde Metin Neşri ve Problemleri Üzerine Düşünceler." **I. Kırşehir Kültür Araştırmaları Bilgi Şöleni** (8-10 Ekim 2003): bildiriler: 331-45.
- KILIÇ, Filiz (1996), "Meşairü'ş-şua'ara ve Tenkitli Metni Oluşturulurken İzlenen Yöntem", **GÜFEF Sosyal Bilimler Dergisi**, S.1: 23-42.
- KIYÇAK, Özgür (2018), "**Sıhhat-Âbâd**", İstanbul: Kesit.
- KOÇOĞLU, Turgut (2008), "Metin Neşrinde İmlâ Üzerine Görüşler ve Uygulamalara Dair", **Turkis Studies**: Prof. Dr. İsmail Ünver Adına 3, s.6: 488-98.
- KORKMAZ, Zeynep (1979), "Eski Osmanlı Kaynaklarının Yayınında Transkripsiyonla İlgili Bazı Değerlendirmeler", **Türkoloji Dergisi**, (VIII. Cilt): 67-78.
- KÖKSAL, M. Fatih ve Gıyasi Babaarslan (2017), "**Cumhuriyet döneminde Türkiye'de yapılan divân neşri çalışmaları üzerine bir değerlendirme**", Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları XII Metin neşri: problemler, tespitler, öneriler, (Hazırlayalar: Hatice Aynur, Müjgân Çakır, Hanife Koncu, Ali Emre Özyıldırım). İstanbul: Klasik Yay.
- KÖKSAL, M. Fatih (2012a), "**Eski Türk Edebiyatında Tenkit ve Teori**", İstanbul: Kesit Yay.
- (2012b), "Metin Neşrinin Ana Esasları", **Türklük Bilim Araştırmaları**, S.31: 179-208.

- (2008), “**Metin Tamiri (Usul ve Esaslar, Uygulamalar ve Bazı Teklifler)**”, **Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi** 1, İstanbul: 169-190.
- (2009), “Metin Neşrinde Vezinle İlgili Problemler, Bazı Tespit ve Teklifler”, **Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi** 3, İstanbul: 63-86.
- (2005), “Metin Tenkidi Usulü Açısından İbni Kemâl Divanı”, **Berceste**, S.39: 9-14.
- KUT, Günay (1992), “Metin Neşri”, **İLESAM, I. Eski Türk Edebiyatı Kollojumu**, Ankara.
- (1997) “**Metin Tespitinde Dikkat Edilecek Hususlar**”, IX. Millî Türkoloji Kongresi.
- (1999), “Metin Tesbitinde Birinci Aşama: ‘Vezin ve Anlam’”, **İlmî Araştırmalar**, S.8: 189-198.
- MENGİ, Mine (2007) “Metin İncelemesi Aşamaları, Terimleri ve Bunlardan Biri: Metin Tahlili”, **Türkis Studies**, Volume: 2/3: 407,417.
- KÜÇÜKARIKAN, Nergül (2006) **Muhammed Hulûsî'nin Divânçesi**. (Yüksek Lisans Tezi) Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Mehmed Hulûsî, **Divânçe**. Süleymâniye Ktp. Hüdâyî Efendi Kitapları, Nu: 1243.
- , **Divânçe**. Ankara Milli Kütüphane 06 Mil Yz FB 473.
- , **Divânçe**. Sermed Çifter Yapı Kredi Araştırma Kütüphanesi Y-751.
- KURNAZ, Cemal ve Mustafa Tatçı (hzl.) (2001), “**Tuhfe-i Nâilî, Mehmet Nail Tuman**”, Ankara: Bizim Büro Yay.
- (hzl.) (2009), “**Osmanlı Müellifleri I-III ve Ahmed Remzi Akyürek Miftâhu'l-Kütüb ve Esâmî-i Müellifin Fihristi**”, Ankara: Bizim Büro Yay.
- MÜSLİM b. el-Haccâc en-Neysâbûrî, “**el-Câmisü's-Sahîh**”, I-V. Thk. Abdalbâkî, Beyrut: Dâru İhyâ'it-Turâsî'l-Arabî
- OCAK, Tulga (1997), “**Labial Hi'nin Çeviri Yazıda Yazım Sorunu**”, Çağdaş Türk Edebiyatında Eleştirel Bir Bakış, Nevin Önberk Armağanı, Ankara: Simurg, s.167-172.
- ÖZCAN, Ruhî (1977), “**İlmî, millî ve amelî transkripsiyon imlâsı**”, İstanbul.
- ÖZYILDIRIM, Ali Emre (2017), “**Bir metni neşretmek**” Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları XII Metin neşri: problemler, tespitler, öneriler, (Hazırlayalar: Hatice Aynur, Müjgân Çakır, Hanife Koncu, Ali Emre Özyıldırım). İstanbul: Klasik Yay.
- PEKOLCAY, Necla (1985), “**İslâmî Türk Edebiyatına Dair Metinlerde Sentaksın Önemi**”, **V. Milletlerarası Türkoloji Kongresi**, Tebliğler, Türk Dili (I.cilt), İstanbul: 215-219.
- RİTTER, Hellmut (1954), “**Esrâru'l-Belâğâ**”, İstanbul: MEB.
- TANYILDIZ, Ahmet (2007), “Sürekli Yayınlar Bağlamında Bazı Çeviri Yazı Sorunları”, **Turkis Studies** 2, S.3: 525-34.
- TARLAN, Ali Nihad (2017), “**Metin Tamiri**”, **Edebiyat Meseleleri**, Ankara: Akçağ.
- TAŞÇI, Özcan (2008), “**Ritter, Hellmut**” TDVİA, (35. Cilt), İstanbul: TDV, 133.

TEKİN, Gönül Alpay (1979), "Hamdullah Hamdî'nin Yeni Bir Leylâ ve Mecnûn Mesnevisi ve Metin Tenkidi Hakkında Bazı Düşünceler", **Journal of Turkish Studies**, Ali Nihad Tarlan Hatıra Sayısı, V.3: 307-342.

TOKATLI, Ümit (2001), "Aruzda 'Bir Buçuk Hece' ve 'Med' Terimleri Üzerine", **Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni**. Bildiriler, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yay.: 707-710.

TOLASA, Harun (1976), "Edebiyat Tenkidinde Karşılaştırma Yolu ve Divan Şiirinde Bir Karşılaştırma Denemesi", **Milletlerarası Türkoloji Kongresi**, Tebliğ Özetleri, İstanbul: 144-145.

TULUM, Mertol (2000), "**Tarihî Metin Çalışmalarında Usul-Menâkıbu'l-Kudsiyye Üzerine Bir Deneme**", İstanbul: Deniz Kitapevi.

----- (1983) "Filolojik Çalışma ve Eski Metinlerin Neşri Üzerine Görüş ve Tenkitler", **Türk Dünyası Araştırmaları**, S.27: 1-8.

Türk İlmî Transkripsiyon Klavuzu (1946): İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

ÜNVER, İsmail. (1992a) "Arapça, Farsça Kelimelerin İmlâsı" **İLESAM** 17-18 Ocak.

----- (1992b), "**Arap Harfli Türkçe Metinlerin Çevirinde Karşılaşılan Yanlışlar**", **Türk Dili**, S.483: 789-798.

----- (1993a), "Çeviri Yazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler", **Türkoloji Dergisi**, (XI. cilt), Sayı 1: 51-89.

----- (1993b), "Eski Türk Edebiyatıyla İlgili Sorunlarımız", **Türk Dili**, S.500: 118-126.

YILDIRIM, Ali. (2007), "Metin Tenkidi İle İlgili Hususlar ve Kâmî Divânı Örneği" **Turkish Studies/Türkoloji Araştırmaları** Volume 2/3: 624-637.

----- (2015) "Tenkitli Bir Divana Dipnotlarından Bakmak" (Hayreti Divanı Örneği). **Journal of Turkish Language and Literature**, Volume 1, Issue 2: 229-236.

YILMAZ, Mehmet (1992), "**Edebiyatımızda İslâmî Kaynaklı Sözlük (Ansiklopedik Sözlük)**", İstanbul: Enderun Kitabevi.

ZÜLFE, Ömer (2007), "XV. Yüzyıla Ait Türkçe Divan Neşirleri", **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, (V. cilt), Sayı 9: 235-251.